

Miloš Ivancič

**ABITANTI
SO
V ISTRI**

Miloš Ivančič

Abitanti so v Istri

Dopolnjena spletna izdaja

V Kopru, 2023

Hiša v Abitanti

To so moji spomini na nekdanjo Istro iz časov, ko smo jo hoteli prebuditi, ostale Slovence pa opozoriti, da je za prvimi hribi te morske obale, koprsko luko in portoroško plažo tudi izredno lepa dežela pozabljenih ljudi in njihovih vasi.

Tiskana edicija je izšla leta 2014, to pa je njena dopolnjena objava v obliki e-knjige 2023. objavljena na mojem spletnem mestu <https://freeweb.t-2.net/okno/>.

Abitanti so v Istri

Začeli bomo v Kopru, saj to je glavno mesto Istre, vsaj slovenske. Tu so se po osamosvojitvi Slovenije začeli naravovarstveniki in politiki zelo resno ukvarjati s problemom izumiranja ptic v »Štanjolskem zatoku«. Tako so takrat nekateri glasni prišleki imenovali veliko smrdečo mlako, ostanek nekdanjega zaliva Stanio, ki bi ga lahko preimenovali v ribnik ali mlako, ali Štajonskega zaliva, kot so ta del koprskega zaliva pred tem imenovali domačini. Mesto Koper je namreč ribiškim zadrugam iz Kopa in Bertokov podeljevalo pravico ulova v tem plitkem morju samo za en »štajon« (*stagione* 'sezona'). Dobiti pravico ulova v tem bogastvu rib in ptic je bil pravi privilegij, zato se je v njem vrstila vsaka zadruga eno sezono. Staniol pa je sodobna papirju podobna kovinska folija.

Kot otrok se še spomnim plavajočih vinskih sodov, v katerih so se skrivali lovci in čakali divje race, da so lahko nanje sprožili pravi dež šiber. Hitro rastoča luka je zasula večji del tega zaliva, preostanek je zajezila in ta je začel počasi propadati, ribe niso imele več prehoda z morja, pritekala je le še sladka voda in nove alge so začele gniti, race in druge ptice, ki so živele od izredno lahkega ulova rib, pa so se odselile. Sčasoma so s celine sem priletele nove ptice, tiste, ki so bile navajene na sladko vodo. Ta od luke odrezani del Štajonskega zaliva so poimenovali Škocjanski zatok, ob njem pa so prav tako hitro kot pristanišče rasla tudi črna odlagališča odpadkov, ki so vedno bolj zaudarjala in grozila, da se bodo morale odseliti tudi te nove ptice in ljudje. Politiki, občinski funkcionarji in celo ministri so o tem razpravljali cele dneve in si hodili ogledovat ta škandal, kako v tem zatok izumirajo priseljene ptice. Tudi o smeteh in raznih odpadkih, ki so bili zakopani v teh navozih materiala, se ni več govorilo, ampak samo o ptičih. (Še dobro, da smo imeli vsaj ta ptičarski lobi.)

Ob teh burnih razpravah pa so nekatere istrske vasi prav na tiho ostale brez prebivalcev. Če si te politike spomnil, da tam na drugi strani tega Škocjanskega zatoka propadajo slovenske vasi, rodbine Istranov, ki so prav tu ob mejah vzdržale tudi najhujše čase, so te preprosto preslišali in se pogovarjali naprej o novih občinah in ptičih. Celo učili so se imen nekaterih ptic, da bi lahko v politični javnosti izpadli bolj priljubljeni, za vasi v zaledju pa še slišali niso, kaj šele, da bi si ogledali, kako je onstran Marezig, da bi vedeli, kje so Poletiči, Butari, Siriči, Topolovec, Šeki ... Lepo jim je zvenela kvečjemu beseda Šavrini. Tudi Abitanti, ta je tako moderna, prav lepo po tuje zveni, kot *Ponterošo*.

Seveda se je našel tudi kdo od domačinov, ki je v svojem političnem programu ponujal obnovo vsega podeželja slovenske Istre, celo Abitantov. A se je oglasil še pomembnejši, ki je dejal, da se Abitantov zaradi tistih treh starih, ki so še ostali na svojem domu, ne splača vzdrževati, ne ceste, vode, elektrike ... Dosti bolj racionalno bi bilo v sosednjem Gradinu obnoviti samo eno hišo, ki jo je občina dobila v last od tistih, ki so umrli v domu upokojencev, in vanjo naseliti tiste tri iz Abitantov. To bi bilo veliko ceneje kot pa graditi cesto do te vasi, vodovod, telefon in obnoviti električno napeljavo. Občino bi to zagotovo stalo manj, privarčevani denar pa bi lahko uporabili za ureditev zatoka in zaščito ptic ...

Ko so občinski svetniki šli na ekskurzijo v »Štanjolski zatok«, sem vzel svoj magnetofon in se odpravil v Abitante, da pripravim reportažo.

Moram priznati, da sem se moral kar potruditi, da sem prišel do te vasi, čeprav sem enkrat že bil tam – pred skoraj dvajsetimi leti. Ne samo stavbe, tudi narava se je spremenila, vse je bilo zaraščeno. Še krave ob cesti nisem videl in tudi koze ne, človeka, ki bi mi potrdil, da sem na pravem križišču za Abitante, pa sem moral prav poiskati. Vendar mi je neki starček s palico pokazal na makadamsko pot, ki se je z glavne odcepila proti novi meji s Hrvaško. Takrat na tem na pol skritem križišču na začetku vasi

Gradin še ni bilo smerokaza z napisom Abitanti. Ne vem, ali so jo namerno skrili ali nanjo samo pozabili. Vsekakor je bila in še vedno je – v sramoto občini in državi. Pot do vasi je bila obupno slaba in zdela se mi je kar dolga. Bal sem se že, da bom pred sabo zagledal kakšnega Tuđmanovega policista.

Luknja pri luknji, vmes pa se je tu in tam, kot za vzorec, našla kakšna majhna zaplata Kocjanovega asfalta. Nekdanji koprski župan Miro Kocjan je namreč poizkušal zaustaviti izseljevanje iz vasi tako, da je začel urejati ceste, po katerih bi se ljudje s »fičoti« ali celo s Tomosovimi mopedi vozili na delo v obmorska mesta in tako ostajali na svojem domu. Ko so koprski občinarji šli na obisk v pobrateno Ferraro, so videli, kako na podeželju »špricajo« makadamske ceste z bitumnom, jih posipavajo s peskom in valjajo. Tako je nastajala zelo poceni asfaltna prevleka, ki pa se ni prijemala koles, tako kot se je Mobutujev asfalt. Preden je naš Tito pripeljal pokazat Tomos in luko svojemu visokemu afriškemu gostu, Josephu Mobutuju, so namreč naši napredni cestarji »pošpricali« belo prašno cesto na črnokalskem klanecu z bitumnom ali nečim podobnim. Pustimo to ...

Vozil sem proti Abitantom in žal mi je bilo avtomobila, čeprav je bil službeno vozilo. Po Kalinah in Stari Mandriji je bila pot še slabša, rahlo se je spuščala. V položni dolini sem naenkrat zagledal majhno strnjeno naselje.

Ob vhodu v vas je sameval velik star obzidan vodnjak, nasproti njega pa je rasel ogromen hrast in nato se je med dvema hišama odprla dolga široka ulica, ki se razcepi v dve. Spomnim se, to so Abitanti. Po pravilu vožnje zapeljem v desno, same stare hiše z mediteranskim in kraškim pridihom. Vmes me je prav zabodla v oči stavba s svežimi zidaki in betonskim opažem za portal, ki je bil podoben tistemu iz Tisoč in ene noči. Zapeljem naokrog in pridem ponovno na glavno ulico. Nobenega človeka nikjer. Vse tiho, kot na pokopališču.

***Vodnjak pred vhomom v Abitante, ki je nekoč bil vir življenja v tej vasi.
Tudi danes je še vedno poln čiste pitne vode ...***

Hiše v Abitantih niso tako majhne, revne, ampak so lepo grajene iz velikih kosov kopanega in lomljenega istrskega peščenjaka, pa tudi z »jertami« iz klesanega belega kamna. Marsikatera je podobna kraškimi kamnitim in obokanim hišam dobrih gospodarjev. Tu so bili za skromne istrske razmere (majhne parcele, težka ilovnata prst in suša) dobri kmetje in priročni obrtniki, ki so svoje pridelke ali delo znali dobro prodati.

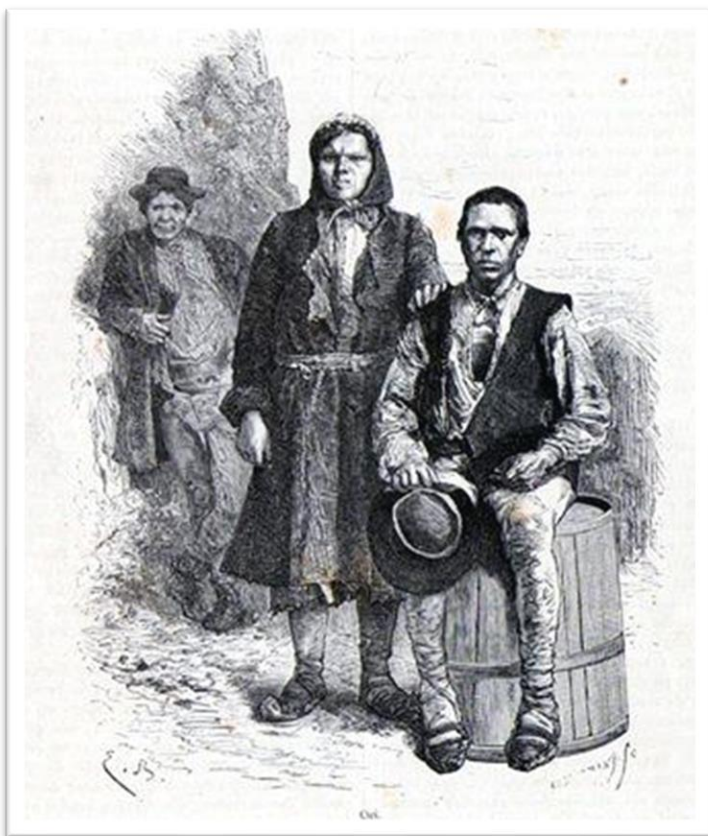
Ne vem, zakaj so tem krajem začeli govoriti Šavrinija. Mogoče zato, ker je Marjan Tomšič obudil in iz cestnega prahu dvignil lik nekdanje šavrinke, revne, a bistre preprodajalke jajc iz notranjosti »tužne Istre«. Po združitvi z matično domovino kontinentalna Slovenija marsikaj zapozneno odkriva na Primorskem in v Istri ... aleksandrinke, Abitante in celo šavrinke. V Istri smo poleg šavrink poznali še mandrijarke, ki so pridelovale in prodajale sadje in zelenjavo, celo zaselek pred Abitanti se imenuje Stara Mandrija (stara kmetija), pa mlekarice, kruharce, varuške in dojilje, perice in čistilke, ki so hodile v Trst na »šervicjo«. Še bolj donosno je bilo cvetličarstvo, a s tem so se ukvarjale predvsem Slovenke z zahodne strani Trsta.

Od kod in zakaj to ime Šavrini? Moj prijatelj Bert Pribac mi je razložil, da zato, ker so Istrani dobili že od nekdanjih vladarjev svojo suverenost, status svobodnih kmetov, torej da šavrin pomeni suveren. Torej niso bili tlačani – so pa bili koloni velikih koprskih cerkvenih posestnikov, ki so te ljudi obvladovali tako ideološko kot tudi ekonomsko. Nekateri trdijo, da se je tako imenovalo neke pleme, ki se je že davno priselilo v te kraje. Kdo ve. Vendar kam se je naselilo, po vsej notranjosti Istre, saj šavrinke so prihajale samo iz tistega najbolj zaostalega in od mest odmaknjenega prostora v notranjosti polotoka? Največ šavrinije je bila med Buzetom in Pazinom.

Meni ime Šavrini ni bilo nikoli všeč, mogoče tudi zato, ker je bila preveč podobna tistim fašističnim: *ščavi*, *ščavini*, *ščavoni*. Za šavrinke sem slišal od nonotov, za Šavrinijo pa šele po padcu berlinskega zidu ... mogoče že prej, a tega nisem vzел resno. Kot Bržan iz predmestja Trsta sem to besedo razumel kot zbadljivko, s katero so razvitejši, bogatejši in bolj domišljavi Istrani iz mest in bližnjih vasi »zafrkavali« najboljši revne Istranke, nato pa še Istrane z besedo, ki »po slovensko« diši po »umazancih« ali celo »drekačih«. V Slovarju slovenskega knjižnega jezika piše, da je *šavra* črna ali črno marogasta krava, nerodna ženska, celo psovko

poznamo: *šavra šavrasta*. Šavra so tu pri nas nekoč rekli tudi kupu govejega iztrebka in konjskemu »bobku«, *šavje* ob cesti pa je bilo edino stranišče za šavrinke, ki se na dolgi poti do Trsta ali nazaj s tistim z borim izkupičkom od jajc niso niti upale ustaviti v gostilnah. S »plenerjem« na glavi so hodile peš več deset kilometrov, oslov niso imele, saj so bile preveč revne. Ob suhem so bile vse prašne, ob mokrem tudi blatne.

Na ta negativni prizvok me je že pred dolgimi leti opozoril dr. Julij Titl, ki je raziskoval istrska poimenovanja. Sicer pa, a niso

nekateri že ime *Istran* razumeli ali celo uporabljali kot žaljivko, Štajerci pa so primorske begunce v času fašizma zmerjali s Čiči.

Prebivalci Istre v 19. stoletju, Istroromuni (vir: ilustrirana revija Le Tour du Monde, 1875)

Niti profesor Jože Pohlen ni maral besede Šavrini. To mi je povedal v svojih rodnih Hrastovljah, prav pred svojim monumentalnim spomenikom domači ženi, ki so ga vsi, ki so o njem pisali ali govorili, imenovali Šavrinka. On mi je rekel: »Ne, to ni Šavrinka, to je Prinašalka, kip naše ženske z Bržanije, ki vedno nekaj prinaša, zato da lahko živimo. Včasih so nosile 'plener' na glavi, ko so na njivo nesle malico ali pa ko so nesle pridelke v Trst.« »To je preprosto Prinašalka,« je na koncu še enkrat potrdil.

Mi v Ospu nismo nikoli priznali, da smo Istrani, mi smo Bržani iz Brega doma – mi smo predmestje Trsta. Za nas so bili Istrani tisti z druge strani Rižane. Pobežani in Antončani so mi rekli, da so Istrani »tisti tam čez«, in z roko zamahnili od Kubeda do Šmarij. V Gradinu so mi pripovedovali, da so k njim hodili igrat godci iz Istre, »tisti tam čez« z druge strani sedanje meje. Kje se začne Istra? V Pulju? Še tam pravijo »tam gor v Istri«. Tako so se Istrani sami med seboj še huje zbadali s šavrini, z umazanimi reveži, muzeniči, ki ne »muzejo« nič in nimajo niti koze, s sironiči, ki so brez sira, z raznimi drugimi sirotami – sirotiči in z ubogimi šavrinkami, ki po tujih hišah in vaseh nabirajo jajca, da bi jih preprodajale v Trstu, ker nimajo niti svojih kokoši.

Tudi zato so rekli *tužna Istra*.

Če sklenem to razmišljanje o šavrinkah. Ob številnih pogovorih s starejšimi ljudmi sem slišal samo pripovedi o šavrinkah in o priimku Šavrin ali podobni izpeljankah le-tega, ne pa o Šavriniji in o Šavrinih kot pripadnikih nekega območja. Ta dežela ni obstajala, bila je samo Istra ali »tam dol v Istri«. Najbolj smešno pa se mi zdi sedanje poimenovanje kar celega podeželskega dela Slovenske

Istre po teh šavrinkah in celo njihovo narečje kot šavrinsko. Sicer pa a niso celo slovensko vzhodno tržaško narečje poimenovali po Rižani, kot rižanski jezik. Ti so namreč s tem narečjem prvič srečali na Rižani, ko so prišli k nam na »Slovensko Obalo« in niso nikoli slišali, da je Trst nekoč največje slovensko mesto, da omenim tudi najbolj gospodarsko, kulturno in tudi nacionalno razvito.

Ob vzvišenosti meščanov in kolonizatorjev se je marsikateri Istran sramoval celo tega, da je Istran, svojega »primitivnega narečja«, slovanskega imena in priimka. Za marsikoga je lepše zvenel v poitalijančeni obliki ali pa po nemško in celo francosko, brez č-jev na koncu. Tudi Slovenci v mestih in v vaseh blizu mest so se držali vzvišeni.

Neki Šavron mi je razlagal, da je njihov priimek francoskega izvora in da so Šavroni pred več sto leti prišli sem iz okolice Pariza. Nekdo drugi mi je dejal, da so potomci Francozov, ki so v času Ilirskih provinc vladali Kopru kar nekaj let več kot ostali Sloveniji. Ob propadu Napoleona so številni ostali kar tu. Enako mi je trdil tudi neki Perič iz Kopra ali pa mogoče Italijani: Perri. Marsikomu, pa ne samo kakšnemu Šavrinu, je lepše zvenel priimek Sauro, Saurini, tudi De Sauri. Tudi naš priimek Ivančič se je spreminjal, vmes smo imeli zelo lepo ponemčenega v Ivancsich in tudi poitalijančenega – Giovaninni, v obeh primerih je zvenelo prav *nobel*, celo plemiški grb so nam narisali, a smo si raje povrnili tisti *čič* na koncu.

V preteklosti so naša imena in priimke zapisovali večinoma tujci, priseljenci, ki niso poznali jezika ali pa vsaj narečja in s tem tudi vsebine priimkov. Benečani niso vedeli, da obče ime zerman pomeni po istrsko bratranec, ampak so ga zapisali kot priimek in seveda ročno s tistim njihovim velikim z-jem, z dolgo kljuko pod črto, ki je bil za Avstrijce še najbolj podoben veliki pisani črki J. Tako smo pri prepisovanju priimkov dobili Jermame. Da ne govorim o raznih variantah zapisov naših priimkov, pri katerih so se črke kar spreminjale ali izgubljale. Tako smo v severnejših krajih dobili tudi

vulgarne variante priimkov: Kuret (Kurec), Jelačin (Jebačin), Čibej (Jebič) ipd.

Vendar današnjega časa ali razmer ne moramo primerjati z nekdanjimi, še manj pa tisti čas ocenjevati z današnjega zornega kota, kot to počnejo tisti, ki radi spreminjajo zgodovino. Če se je nekoč Lazar, zato da je postal izobraženec, duhovnik ali škof, moral preimenovati v Nazaria, je postalo to dejanje normalno ali celo častno za vsakega njegovega podložnika, saj se je tako imenoval tudi najpomembnejši koprski svetnik, ki je bil doma z Boršta – gozda, torej. Kasneje, v času italijanskega iredentizma, so Slovane v Istri že silili, da sprejmejo poitalijančena imena in priimke, v času fašizma pa so s kraljevim dekretom kar sami poitalijančil imena in priimke več sto tisoč osebam, krajem in toponimom, celo na nagrobnih spomenikih. Po vojni so ta poitalijančena imena ponovno slovenili, vendar ne onstran meje.

Celo leta 1948, pod angleško upravo, so nune v tržaški porodnišnici zapisovala novorojenčkom samo italijanska imena in poitalijančene priimek, to pa so opravičevale, da se teh grdih imen »ščavov« ne da zapisati v kulturni italijanščini. Poznam pa tudi take, ki so si celo po osamosvojitvi Slovenije, ob podeljevanju italijanskih državljanstev, menjali svoj priimek v tisto nekdanjo fašistično poitalijančeno obliko. Danes je izbira imen in celo priimkov ter njihovega zapisa popolna svobodna odločitev posameznika, ki ni povezana z vero ali politiko. In to je po obdobju, ko se je iz nacionalističnih in drugih nestrpnosti preganjalo ali celo ubijalo, edino kulturno, človeško.

Veliko zgodovine lahko razberemo iz imena Šavrini, pa tudi drugih istrskih, a ne! In če smo že obveljali za Šavrine, zakaj pa bi se tega sramovali, teh naših revnih, a delavnih in iznajdljivih prednikov, žen s košarami na glavi in mož z motiko na ramenu, ki so kljub svoji revščini znali preživeti! Še več, celo ponosni smo lahko na to, da nismo vzvišeni nacionalisti, ki bi iskali svoje korenine v rimskih patricijih, ampak v preprostem delovnem in iznajdljivem

človeku, ki je bil sposoben preživeti in se razviti v višjo kulturo od svojih gospodarjev.

Istra je kot žep ali slepo črevo, mimo njega so se v zgodovini vedno valile množice, ki so se selile ali zavojevale vzhod ali zahod, in tu se je marsikdo ustavil. Nekdanjih Histrov se ne loči več od priseljenih v času zavojevalnih vojn Rimljanov. V času selitve Slovanov naj bi se zadnji Rimljani iz notranjosti obzidali v obmorska mesteca.

Tu v Istri se je na svoji poti proti bogatim ali obljubljenim deželam ustavila tudi prava kolonija Vlahov, Romunov ali Istroromunov, v glavnem v Čičariji, pa tudi argonavtov in morjeplovcev. Bumbari, ki živijo na jugu istrskega polotoka so prišli s Sicilije. Veliko je tudi piratskih Uskokov, teh, ki so najprej pomagali braniti morje Benečanom, nato pa Avstrijcem. Ti so od oblasti celo dobili pravico, da s piratstvom zaslužijo še kaj zase (med njimi so bili tudi Ivancsichi). Tako kot se v kitovem slepem črevesu ustvari žlahtna ambra, tako se je v Istri ustvarila posebna kultura,

tradicionalna, vendar tudi zelo odprta, ki rada sprejme in daje, in je mogoče tudi zaradi tega v zadnji vojni plačala tako hud davek.

Hiša Angela Periča v sredi devetdesetih let, katere prvi kamen je postavil njegov prednik, ki je tu zakopal svoj kramp in rekel: »Tu ćemo abitat!« (Foto: last družine Kocjančič)

Če priznavamo teorijo, da so narodi proizvod nacionalnih držav

oziroma kapitalističnega produkcijskega sistema, potem lahko rečemo, da se je v tem slepem črevesu proces ustvarjanja narodov upočasnil ali pa celo ustvaril poseben večjezični istrski narod. Istran za marsikoga ne pomeni samo lokalne pripadnosti, ampak tudi narodno, ki je bila v času rajnje Jugoslavije celo delno priznana.

Čas je nekdanje domorodce in priseljence kljub mejam pregnetal v Istrane in ljudje se še vedno priseljujejo in odseljujejo. Nekateri se pri popisih prebivalstva imajo za Slovence, drugi Hrvate, Italijane, Srbe, Bošnjake, Albance, Romune ... številni pa samo za Istrane ali po domače Istrijane. Podobno pestrost dobimo pri veroizpovedi. Kljub raznim nacionalistom in fanatikom ali prav zaradi njih nekateri nočejo biti ne ti ne oni, vendar mesta so talilni lonci, v katerih se prej ali slej stopiš v večinski narod in kulturo.

Tu je še vedno ostalo veliko izrazitih istrskih imen, slovenskih, hrvaških in italijanskih, vendar tudi poitalijančenih, ki pričajo o času fašizma, ogromno uskoških iz časov obrambe pred Turki, nekaj nemških iz obdobja rajнке Avstrije in celo francoskih iz časov Napoleonovih osvajalnih vojn. Vsaka vojna je sem prinesla in pustila svoje ljudi, ne samo mrtve, tudi žive, ki so si tu ustvarili domove. Periči, ki jih je veliko v Bosni, so najbrž potomci uskoških najemniških vojsk, ki so se z družinami selili, obdelovali zemljo in borili ali pa vsaj ustvarjali obrambne pasove. Ko so jih beneški ali avstrijski gospodarji odrabili, so se vrnilo ali nekje naselili za stalno. Naokrog je veliko njihovih vasi in zaselkov, izvor katerih kaže že njihovo uskoško ime: Pobegi, Hrvatini, Hrvoji, Mačkolje, Prebeneg, Babiči, Radoviči in še veliko več jih je na območju hrvaške Istre. Pa da ne govorimo o srbskih in črnogorskih in raznih drugih priimkih.

Istrani s podeželja so preprosti ljudje, ne marajo gospodarjev in tudi ne Kopra, tudi Kupra ali Kopora ne, kot so mu nekoč pravili v zaledju, pa Capodistrie in še manj Caput Histriae. Tudi ne Izole in Pirana ali pa tako imenovane Obale. Tam so bili vedno gospodarji, dacarji, birokrati in drugi, ki so jim hoteli kaj vzeti, ukazovati, so se imeli za nekaj več od njih. Ne marajo jih že od časov mitnic in ločevanja ljudi, ko so na mestnih trgih in ulicah naredili črte iz belega kamna ali plošč in tako označili prostor, po katerem *schivi* iz vasi ne smejo hoditi, saj je bila sredina ulic in trgov rezervirana za meščane, za ljudi, ki so celo govorili drugače kot njihova okolica. Tu

je bil začetek razlikovanja med ljudmi, ki so ga kasneje izkoristili nacionalisti in fašisti.

V istrskih vaseh je bilo med vojno mrtvih veliko več ljudi kot drugod po Sloveniji, pa tudi v partizane je šlo veliko več ljudi. Tu je bilo zelo malo izdajstev, saj so vsi, ki so hoteli postati gospoda, že prej prevzeli italijansko narodnost, da bi postali fašisti. Od drugih so se ločili s prapori s podobo kože. Razmerja so bila veliko bolj čista kot v deželi Kranjski.

Če hočete razumeti ta prostor oziroma njegov narod, morate spoznati nasilje, ki so ga ljudje tega prostora doživljali že od pamtiveka, že od časov osvajalnih pohodov romanskih legij. Takrat so po nekaterih ohranjenih zgodbah in tudi pisnih virih nosilci nove kulture pobili pri Miljah osem tisoč zajetih Histrov in dvanajst tisoč pri Pulju, ženske posilili, otroke pa zasužnjili. Zapisano je ostalo, da je kralj Histrov, Epulon, pred zadnjim bojem do smrti ukazal pobiti vse preživele ženske in otoke, da ne bi postali sužnji. Prav tako so zelo malo znane zgodbe, kako so Turki polnili nekatere kraške jame s trupli domačinov, nato pa so tukajšnji branitelji v ta brezna zmetali pobite in zajete Turke. Veliko pa je še živih prič fašističnega terorja, prepovedi slovenske in hrvaške besede, pretepanja, pitja olja, internacij, požiganja in pobijanja, zamolčanega eksodusa Slovencev in Hrvatov. V skupnem slovensko-italijanskem poročilu zgodovinarjev je zapisana številka 105 tisoč Slovencev in Hrvatov, ki so zaradi fašističnega terorja zbežali v Jugoslavijo in druge kraje. Nato je treba dodati vojno, vso agresijo okupacijskih enot in njihovih kolaboracionistov, tisoče mrtvih in pogrešanih, interniranih mučenih in poniževanih, požganih vasi ... Temu so sledila poveljna maščevanja in množičen eksodus Italijanov iz Istre, Kvarnerja in Dalmacije. Iz območja meja sedanje Slovenije je skupaj s številnimi Slovenci odšlo okrog 30 tisoč prebivalcev.

Glavna ulica Abitantov

V ta naš prostor so se vedno vmešavali veliki. Spomnimo se, da se je pol stoletja trajajoča hladna vojna začela v Trstu 2. maja 1945, ko so anglo-ameriške vojaške oblasti zahtevale, da se partizani umaknejo iz svojega mesta, ki so ga osvobodili, pa čeprav so bili domačini. Res je, da se je ta nova *hladna vojna* kasneje stopnjevala v Berlinu, na Kubi, Koreji, v Vietnamu, Afriki in se nato končala s padcem berlinskega zidu (vsaj za nekatere), vendar začela se je tu, ko so zavezniški vojaki usmerili puške na svoje zaveznike. Te orkane devetnajstega stoletja so sprožale iste sile, to je tiste, ki vedno hočejo gospodariti celemu svetu.

Po eksodusu Italijanov so sem, tako kot nov veter po nevihti, prišli novi ljudje, ki so iskali delo ali lepšo prihodnost, z njimi pa tudi novi oblastniki, ki so jih zanimale prazne hiše, zazidljiva zemljišča ob obali, obmorska mesta in plaže. To so poimenovali Slovenska obala ali na kratko Obala, ostalo jih ni zanimalo. Dokaz zato so Abitanti, Zanigrad ... Naš geograf in profesor Raul Šiškovič, eden izmed tistih domačinov, ki so se uspeli prebiti tudi med župane, jih je sicer prepričeval, da se ta prostor imenuje Slovenska Istra, pisano z veliko začetnico kot krajevno ime dela Istre. Tudi nekateri ostali domači pisci in novinarji smo poudarjali ime Istra, vendar tistih, ki so govorili in pisali Obala, je bilo več ali pa so imeli večjo moč.

Še ena dilema je: je Istra sestavni del Primorske ali ne? Sam osebno pod pojmom Primorska razumem tudi slovenski del Istre, vendar, ker je Istra tako specifična, je treba včasih, ko se hoče to poudariti, reči Istra in Primorska, še posebej, kadar se misli na ves istrski polotok, tudi tisti hrvaški del. Jezik oziroma njegova kajkavska narečja zelo počasi prehajajo iz slovenščine v hrvaščino, slovenske narodne pesmi pojejo še globoko na hrvaški strani Istre. Pri tem so velik vpliv imeli predvsem posamezni duhovniki in učitelji. Čeprav osnovne šole in mediji že dolgo uvajajo v tem prostoru samo knjižne jezike (slovenščino, hrvaščino in italijanščino), sem ob snemanjih svojih oddaj v teh krajih opazil, da v govorici starih ljudi ni velikih razlik, ampak da so v narečju od vasi do vasi zelo mehki prehodi, prevladujejo slovenske in hrvaške besede, veliko je tudi italijanskih in nemških. Starih narečij ali ostankov nekdanjih jezikov Ilirov, Keltov, Liburnov, Histrov in Istravenetov, Uskokov (Srbov in Črnogorcev), Vlahov, Romunov se že dolgo ne sliši več.

Nekdanji rudar iz sečoveljskega premogovnika Franc Sergaš mi je zelo preprosto razložil, kje je meja med slovenskimi in hrvaškimi Istrani, pa čeprav govorijo skoraj enako narečje: »Pri nas so ženske oblečene v žive in pisane barve, tam na oni strani pa so v rutah in črnih oblekah.« Pri tem je seveda mislil na starejše ženske njegove generacije.

Primorska izhaja iz časov stare Avstrije, iz dežele *Österreichisches Küstenland*. To je bil zelo obširen teritorij, ki pa se je z rapalsko mejo nekoliko zožil in pri Slovencih in Hrvatih zelo okreplil svojo zavest. Spomnimo se na skupno organizacijo TIGR, katere ime sestavljajo kratice: Trst, Istra, Gorica, Reka. V času Socialistične federativne republike Jugoslavije pa so se oblikovale relativno samostojne nacionalne republike, v katerih se je zlasti pod vplivom političnih, gospodarskih in kulturnih interesov, pa tudi zunanjih dejavnikov hladne vojne in političnih beguncev zelo okreplil nacionalizem. Posledica vsega tega, nato pa še ponovnega osvajalnega pritiska Italije in tudi kolonialnega odnosa matičnega naroda nad tem prostorom, ki ga je hotel celo okužiti s sindromom državljanske vojne, pa je bila, da se je v tem slovenskem primorskem prostoru izoblikovala neka nova Primorska. Ta nekoč široki pojem slovanskega prostora na severu Jadrana se vedno bolj omejuje samo na Slovence, nekateri bi ga najraje zožili še na samo te, ki živimo znotraj meja Republike Slovenije, pa čeprav je bilo zgodovinsko glavno mesto Primorske Trst.

Ob vsem tem istrski polotok še vedno ostaja tak, kot je bil, žal pa njegovo enotnost prostora, kulture in tudi gospodarstva vedno bolj deli nova državna meja. Interesi novih nacionalnih držav, nacionalne šole in mediji, spori zaradi meje in razni nacionalizmi zelo hitro topijo Istrane v standardizirane Slovence in Hrvate. Vedno manj je Istranov, ki se ne čutijo ne Slovenci, Hrvati in tudi ne Italijani, ampak samo Istrani. Kot zanimivost velja navesti, da se je v času hrvaške osamosvojitvene vojne v Istro naselilo ogromno ljudi iz drugih hrvaških ogroženih krajev. Spomnite se, koliko avtomobilskih registrskih tablic z oznako VK se je takrat videlo v Istri.

Ta Istra, polotok Jadranskega morja in morja mediteranske kulture, pa je nekaj posebnega. Vsi, ki so v Istri hoteli ustvariti čisto raso ali zapriseženi narod, so prej sami propadli, kot pa so to dosegli. Vsi narodi, ki so tu živeli že od pamtiveka ali se sem priselili, vedno ohranjajo nekaj svojega. Identiteta Istre pa še vzdrži.

Ostanimo v Abitantih, tam so vedno vedeli, kdo so. Oni so bili Abitanti iz Abitantov, pravi *Istrijani*, vendar tudi nekoliko svoji, zaprti v svojo vas in menda so se celo ženili samo znotraj vasi. Stari ljudje iz sosednjih vasi so mi povedali, da so prebivalci Abitantov le redko hodili na obiske ali zabave v sosednje vasi. Kljub temu niso postavili ne cerkve ne svojega pokopališča, najbrž jim tega niso dovolili. Tudi to je značilno za uskoška naselja, saj Cerkev bivšim pravoslavnim ni dovolj zaupala.

Pred drugo svetovno vojno je v Abitantih živel okrog 130 prebivalcev, ki so imeli 150 glav živine. Preživljali so se s poljedelstvom, vinogradništvom in živinorejo. Ob vasi je tudi skromen gozdiček in več pašnikov, ki so izredno bogati z gobami, tudi s tartufi. Ne samo viške pridelkov, ampak tudi to, kar so si odtrgali od ust, so prodajali v Trst. Ženske so nosile blago v košarah na glavi ali pa ga tovorile z osli do Kopra, od tam pa z barkami v Trst. V Kopru se ni prodalo ali kupilo ničesar, tudi ta je živel od Trsta.

V vasi je ali je bilo 18 hišnih števil, večina stavb propada. Nekatere stavbe so arhitekturno zelo zanimive in so spomeniško zaščitene. Posebej zanimiva je osrednja široka ulica, ki se ob najlepši stari hiši s »portonom«, za katerim se skriva dvorišče, razcepi na dva kraka, ki se na drugi strani vasi strneta v krog. Razpadajoče neometane stavbe iz istrskega kamna, razmeroma velike in lepo grajene v istrskem slogu, naslonjene druga na drugo, s prizidanimi »štalami«, »kotci« in kurniki, iz katerih že štrlijo veje samorodnih fig, pa še vedno dokazujejo, da je bila nekoč ta vas bogata. Vodnjaki so plitki, vodo so lahko celo v suši zajemali kar z vedri, v tej istrski vasi vode torej ni primanjkovalo.

Ika Perič in njihov teliček leta 1986, najbrž zadnji v tej vasi (foto: M. R., last družine Kocjančič)

Ponovno sem zapeljal proti prvi hiši in zagledal moža, ki je po zunanjih stopnicah sestopal s prvega nadstropja. Ustavil sem se in navezal pogovor. To je bil Angel Perič, potomec tistega Periča, ki je tu postavil prvo hišo. Menda je sem prišel ali se vrnil iz Italije, kjer se je med služenjem tamkajšnjim gospodarjem naučil tudi italijansko. S svojo družino je hodil od vasi do vasi in iskal prostor, kjer bi lahko postavil svoj novi dom, a so mu povsod pokazali, da

»forešti« niso dobrodošli. Ljudje so jih podili daleč od vasi, njiv in pašnikov, dokler niso prišli do tistega slabšega mejnega zemljišča, na nikogaršnjo zemljo. Perič se je tu ustavil, vzela kramp v roke in ga zakopal v zemljo ter rekel: »Tu ćemo abitat.« In ljudje so temu prišleku in njihovemu naselju rekli Abitanti.

Angelova hiša je sestavljena iz več stavb, ena izmed teh, ki zglada kot prizidek, je še tista prva, ki jo je postavil prvi Abitant. Glavni del hiše sta dve stavbi, ki ju vežeta skupni hodnik in zunanje stopnišče. Vse skupaj je kot večina stare istrske arhitekture v slabem stanju, le nekaj ostankov ometa se je držalo zunanjih sten stavbe. Vendar Perič jo je pobelil, tudi tam, kjer je bilo samo kamenje. Spomnil sem se nonotovih besed: »Dober gospodar ima pobeljeno hišo in urejeno dvorišče. Tudi če nima za omet in razna draga popravila, nekaj apna lahko vedno kje dobi in pobeljena hiša bo vsaj izgledala čisto.« Tak je bil tudi Angel Perič, trden kmet, ki je imel zelo rad svojo vas, ženo Iko in hčer Marijo, pa tudi zeta »Mirota«, čeprav mu je ta odpeljal edino hčer v sosednjo vas: »Tam je asfalt, vodovod, telefon, zdravnik pride enkrat tedensko ... Abitanti pa so prazni.« Pa je hitro pristavil, da redno prihajata na obisk, sta skoraj vsak dan pri njiju »in Miro je dober delavec«. Ampak on zeta vseeno ne bo poslušal, saj bi ga ta najraje spravil k sebi v novo hišo na Belvedurju ali pa vsaj staro v Gradinu, njegova hiša tu v Abitantih pa bi propadla.

Pokazal mi je tudi »štalo«, zadnjo »mušo« v Istri in osla. »Štala« je bila na drugi strani ulice, na vzhodu. Po višini, zidovih, velikih oknih z lepimi klesanimi »jertami« je kazala, da je bila to pred desetletji še bivalni dom dobrega gospodarja. Perič mi je začel pripovedovati o selitvi: »Naenkrat so odšli, tekli so čez mejo, kot da jih tam čaka sama mana. Ta prva so zbežala dekleta, poročila so se s komerkoli, samo da je bil iz mesta.«

Ob tem sem se spomnil na besede nekega drugega Istrana, ki mi je trdil, da so glavni krivec za izpraznitev Istre samo ženske. Angel pa je vzela za nevesto Dalmatinko. Ni bil edini, tudi tam so ženske

čakale, da pride kdo iz bogatejših krajev in jih odpelje s sabo. V Istro, na Kras in v Brkine se je poročilo okrog 500 Dalmatink. Njegova Ika, Ika je skrajšano ime, saj se njegova žena imenuje tako kot Titova Ivanka ali Jovanka, mi je povedal Angel, »je tudi toliko mlajša od njega in prav tako lepa, močna in okrogla kot Jovanka. Sedaj ima pa tudi ona svoja leta in težave, slabo sliši, pa še aparata noče nosit«. Pa sem vseeno posnel nekaj stavkov, že pravi pogovor. Za radijsko reportažo je bilo dovolj.

Medtem ko je Perič imel opravka z živino, sem se odpravil peš naokrog. Na koncu ulice sem zavil proti vzhodu in nato proti jugu – hrvaški meji, še enkrat po isti poti. Ponovno me je med starimi hišami in podrtimi zidovi zaskelala že prej zapažena z zidaki in betonom obnovljena hiša. Ta zidar zagotovo ni prišel z Zahoda tako kot prvi Perič, ampak neposredno iz muslimanskega dela Bosne; okna so bila bolj podobna turškim kot pa istrskim. Pa sem se zmotil, prišel je z oddaljenega severa.

Ob tem sprehodu po opuščeni vasi, med podrtimi zidovi, usutimi strehami, okni, iz katerih so štrlele veje, rastline, ki so že preraščale ruševine, v tej grobi tišini še ptičev ni bilo slišati. Le še bolj kot prej me je spreletel poseben srh, kot da sem na ogromnem pokopališču, da se sprehajam med spomeniki velikanom.

Na koncu vasi, prav pred mejo s Hrvaško, sem vendarle opazil manjšo hišico, ki je kazala sledi življenja. Nekoč je bila verjetno pomožno gospodarsko poslopje, sedaj vikend nekega skromnega človeka. Pokrita je bila kar z eternitno valovitko. Med starimi in razbitimi istrskimi »korci« je izgledala prav tuje, kot plastični prt na kamniti mizi. A saj to je pogosto v navadi med preprostimi ljudmi. V hišici ni bilo nikogar. Kasneje mi je moj novinarski prijatelj Dušan Grča povedal, da sem občasno prihaja njegov tast Mirko Curk, ki je doma iz tistih severnejših primorskih krajev. Čez nekaj mesecev, ko sem v drugo obiskal Abitante, sem ga vendarle srečal. »Ob vseh mojih boleznih se najraje umaknem sem. To ni vikend, to je moja bolnica. Tu je tako lepa narava, tu ozdravim,« mi je dejal. A ni več

ozdravel, niti na našo javno radijsko oddajo v Brezovici ni mogel več priti.

Pot sem nadaljeval po ulici navzgor proti severu. Ob večji hiši z železnimi vrati sta se igrala dva manjša psa in začela lajati name. Pa jih je utišal človeški glas iz hiše. Izstopil je manjši sključen starejši moški, hudo šepajoč, le s težavo se je premikal. »Od otroštva,« mi je kasneje povedal Erminijo Radešič. Vsi so šli v mesta, njegov brat je v Kopru, on pa svojih Abitantov ne zapusti. Abitanti niso samo vas Peričev in Radešičev. Najbrž so se takrat skupaj vračali iz Italije, kjer niso več potrebovali toliko najemnih vojščakov, Šavroni pa so se sem priženili iz sosednjih vasi.

Zraven njegove hiše je bil lepo zložen kup drv, pripravljenih za zimo, naprej od skladovnice pa urejen vinograd. Moje oko je preletelo to delo dobrega in krepkega gospodarja in se zaustavilo na invalidnem Erminiju. Ta pa je bistro ugotovil moje neizrečeno vprašanje in odgovoril: »A, so vedno tu,« in dodal, »kakšno trto pa porežem tudi jaz.«

Erminijo je kot invalid dobival socialno pomoč »za bencin in za kruh«. Pod lopo nekdanjega hleva, kjer so nekoč bili koze in osel, mi je pokazal svojega sodobnega osla. To je bil najmanj dvajset let star Tomosov invalidski tricikel. Že skoraj muzejski primerek, eden izmed prvih, ki so jih naredili v tej koprski tovarni, kjer je dobil službo tudi njegov brat (ta, ki mu je nasekal drva). »Pa vedno vžge,« je rekel. Z njim se odpelje v Gradin ali Brezovico k Pavliču – v trgovino in gostilno.

Erminijo je bil izredno vesel človek, svojo telesno hibo je premagal že kot otrok, na življenje je gledal s soncem v očeh. Sama dobrota ga je bila. Še o ljudeh, ki so zapustili njega in njegovo vas, je govoril tako lepo, ves srečen, da so se rešili revščine, pa čeprav so odšli v daljno Avstralijo in Ameriko ... ali pa vsaj v Koper, tako kot njegov brat, ki je tam dobil dobro službo in lepo stanovanje na pobočju Markovca z razgledom na morje.

Abitanti: Okno z dvojnimi razgledom na nebo

Možje se zbirajo

Ob vrnitvi iz Abitantov sem poiskal Belvedur, da bi se pogovoril z Angelovim zetom **Mirom Kocjančičem**. Miro je predsednik Krajevne skupnosti Gradin. Delal je v nekdanjem državnem podjetju in skrbel za svojo sodobno kmetijo. Tudi s politiko se je ukvarjal, a ne zaradi lastne koristi, ampak le za svoje kraje. Bil je in je še vedno »traser« nove istrske poti in »buldožerist« hkrati. Seveda doma ga

nisem našel in šel sem naprej v sosednjo vas, da posnamem še kaj za kakšno drugo oddajo.

Ustavil sem se v Topolovcu. Ob cesti sem srečal nekaj ljudi in beseda da besedo, pa sem se kmalu našel Mirovega očeta Emila Kocjančiča, po domače Miljota. Posnela sva zanimiv pogovor in še marsikaj rekla o zgrešeni agrarni politiki, zanemarjanju vasi, trdem delu in izseljevanju. Pripovedoval mi je, kaj vse se je po vojni govorilo po teh krajih, da bodo vzeli vso zemljo, naredili skupne hleve in kantine, da bodo samo v enem loncu kuhali za celo vas ... Tam pa so jim ponujali delo, stanovanja in svobodo, celo brezplačno nepovratno vozovnico za Avstralijo. Tisti prestrašeni in ambiciozni so Istro zapustili, vendar ne vsi. Ti, navezani na svoj kraj, zemljo in ljudi, pa tudi ponos, so ostali, tudi tisti, ki niso nasedli govoricam ali so pa že po zdravem kmečkem razumu vedeli, da se nobena juha ne poje tako vroča, kot se skuha.

Mirov oče mi je na vprašanje, zakaj takrat, ko so njegovi sovaščani na veliko odhajali, on ni zapustil Istre in šel z njimi, odgovoril: »Mar sem se zastonj boril proti Italijanom, saj jaz sem se boril za svoj kraj, ne pa za druge.«

Vmes se je k besedi oglasil še manjši sin Rado in preden sem odšel, je prišel še starejši, to je prej iskani Miro. Ko sva se predstavila in sem mu omenil tastov strah, da se bo moral preseliti iz Abitantov, mi je odgovoril: »Ne, saj jih ne bi rad preselil, sploh ne bi rad, da Abitanti propadejo ..., ampak po taki cesti ne morem več dvakrat na dan k njim. Ženini starši so stari, sami, brez ceste, vode in telefona. Vsaj telefon da bi bil. Treba je nekaj narediti!«

Miro in njegov brat sta zrasla v ponosu in ljubezni do svojega kraja, do Istre, zato verjameta v prihodnost in sta ostala doma. Miro je najbrž najbolj navezan na zemljo, on je prvi ustvaril svojo družino in iz neke napol porušene hiše na Belvedurju zgradil nov dom. Tu je že sedaj lepo, lepše kot v Semedeli. Verjame, da bo tudi Topolovec,

vas njegovih staršev, kmalu ponovno lepa in obnovljena, pa tudi v Abitante, od koder je njegova žena, se bo življenje vrnilo.

Treba je opozoriti javnost in prebuditi te Istrane. In kot *šajeta* mi je zablistala ideja: Kaj pa, če naredimo eno javno radijsko oddajo? To je oddaja za radijske poslušalce in prireditve za prebivalce (JRO).

Pa sva se zmenila za javno radijsko oddajo, s katero bomo začeli zbirati denar za cesto ali pa vsaj opozorili na Abitante in Istro.

Ob vrnitvi iz Abitantov sem na radiu srečal v Istro zaljubljenega **Emila Zonto**, vprašal sem ga za primerno glasbo za opremo reportaže o Abitantih – kaj njegovega ali od njegovih prijateljev. Na pamet mi je povedal številko arhivskega traku. Če se odločim za javno oddajo, bo Emil ta pravi za glasbenega producenta pa še stari istrski meh zna napihnniti, sem si rekel. Res je bil ta pravi člen ekipe.

Emil je šel zgodaj v svet, zapustil je Sv. Duh, svojo vasico pri Buzetu, kjer so peli stare istrske in slovenske pesmi, ki so se jih že začasa rajnke Avstro-Ogrske naučili od učiteljev in duhovnikov. Že kot otrok je zavidal gospodi, in tudi Titu, njihove lepe obleke in okrogle trebuhe. Če bom hodil v šolo, bom tudi jaz sit in lepo oblečen, si je mislil. Če pa je hotel študirati, je moral krepko delati, pa čeprav so nekateri ljudje govorili, da se na Radiu Ljubljana ne dela veliko. Tam je vzljubil radijsko tehniko in glasbo, to, kar je potem vračal na Radiu Koper. Navdušen je bil nad rokerji, mladimi protestniki, ki so hoteli spremeniti svet, in je pripravil znamenito javno radijsko oddajo Pomlad na obali, na kateri so nastopili vsi dolgoletni jugoslovanske Californije. Peli so o ljubezni, proti vojni in o novih idealih mladega sveta. Vendar njegove želje po spremembi sveta so kmalu udarile ob trda kamnita istrska tla, Emil je bil v njih zasidran bolj kot tisti hrasti, ki so jih Benečani izruvali za svoja mesta in galeje, in iz te navezanosti na istrsko zemljo, ki je bolj kamen kot prst, so zrastle novi poganjki tradicije, ljubezni do domačega kraja,

ljudi, njihove kulturne ustvarjalnosti, glasbe in instrumentov. To cvetje zraste tudi iz kamna.

Povezovati se je začel z drugimi glasbeniki, kulturniki, novinarji. Začele so nastajati glasbene skupine in oddaje o stari istrski glasbi, velike javne oddaje v Kubedu, Rakitovcu, Roču. Tudi v Abitanti in Hrvojih, ko smo ponovno postavili najvišji turen v Istri, je imel Emil odločilno težo. Ne samo pri organizaciji, tudi nastopil je vedno rad. Ponosno je pokazal, kar zmorejo mala in velika sopela, šurle, pive, bajs in njegova stara plonerca. Vse te častitljivo stare instrumente obvlada, a še najraje napihne stari meh iz ovčje kože in pokaže, da je bil to nekoč samček.

Livij Crevatin je bil pri takratnem novem vodstvu radia kot tudi jaz na pol odpisan. Večkrat sva se skupaj sprehajala po koprskih ulicah in gruntala nove projekte. Žal so naju pri tem vedno bolj begala vprašanja, kaj hoče to novo vodstvo narediti s tem našim radiem, ga hoče ukiniti, prodati, uničiti. Italijanski program je v sosednji državi skoraj onemel, razprodali so mu antene in oddajnike. Nekoč tretja najbolj poslušana postaja po vsej Italiji, ki je segla celo v Švico in na severno obalo Afrike, je bila v trenutku ob vse oddajnike v tujini. A nova Slovenija očitno ni potrebovala glasu pri svojih sosedih. Nekateri niso poznali ali pa so pozabili na Abramove besede, da je Radio Koper najboljši top na svetu, ki strelja samo muziko in politiko, nazaj pa ga obstreljujejo z denarjem. Kaj se je zgodilo z našimi debelimi žiro računi v tujini?

Meni se je pred kratkim iztekla tretja mandatna doba odgovornega urednika in nisem imel veliko dela. Na razne načine so mi hoteli dopovedati, da naj ta radio čim prej zapustim, čeprav sem vsaj slovenski program v veliki meri sam razvil iz dobrih treh ur in ga razširil v sodobni celodnevni program. Ko so v Ljubljani postavili za direktorja najmlajšega novinarja, zadnjega, ki sem ga zaposlil, mi je ta izdal odločbo za delovno mesto najslabše plačanega novinarja z opisom del in nalog računalniškega operaterja. To oddajo, in tudi naslednje v Zanimgradu, Hrvojih, Tatrah, Podbrdu in da ne naštevam

naprej, sem torej pripravil kot računalničar, skupaj z Livijem Crevatinom, ki je takrat želel narediti kaj več, kot mu je dopuščal vedno bolj siromašen program.

Silva Ferletič je bila vsa vesela, ko sem jo vprašal, ali bo pomagala pri javni oddaji o Abitantih. V njej je zelo močna bočajska kri. In ta je prav istrska, tako kot refošk njenega očeta. Njen mož Zdenko je sicer navajen na merlot in druga goriška vina, vendar kot novi odgovorni urednik je tudi on zagrabil in po svoje pomagal izpeljati tiste priprave na oddajo. Novinarsko konferenco s prenosom v živo smo pripravili v eni najlepših hiš v Abitantih, ki osrednjo ulico konča z velikim obokanim portalom, podobnim kraškim, vendar znotraj skriva pravo staro istrsko ognjišče. Za to konferenco smo potrebovali telefon. Koprski Telekom, ki je takrat še imel svojega direktorja in ni bil le neka ljubljanska filiala, se je izprsil in potegnil telefonsko linijo. Kakšno presenečenje je bilo, ko je oglušela Ika lahko slišala svojo hčer.

Rekli smo, da bomo v Abitante zbobnali ves svet, da bomo širno vesolje seznanili s *tugo* naše pozabljene Istre, in Abitanti so bili tista luknjica v ledu, ki je prekrival te od ljudi in boga pozabljene kraje, ali niša, kot pravijo ekonomisti, v katero je bilo mogoče zapičiti kol in začeti lomiti ta led. Šel sem še do drugih, tistih, ki mi bodo pomagali ta kol zapičiti še globlje, in z njim začel trmasto riniti in lomiti prvo razpokico, dokler ne počí do konca: k pesniku Edelmanu Jurinčiču, slikarju Jožetu Pohlenu in pisatelju Marjanu Tomšiču. Ni bilo treba k njim na dom, kar na ulici sem jih pobaral.

Marjan Tomšič je bil pred dolgimi desetletji moj radijski mentor. Na študentsko delo na Radio Koper so me neko poletje povabili, ker sem imel že nekaj prakse na Delu in Radiu Študent. Za mentorja sem dobil Marjana Tomšiča, ki mi je pred odhodom na dopust povedal, kaj naj delam, ko bo on odsoten. Skupaj sva šla le na eno pot v notranjost Istre, kjer je pripravil reportažo o Abitantih. Marjan je takrat rad bral znanstveno fantastiko in jaz tudi, s to razliko, da je on še kaj napisal, jaz sem pa zadnje verze spesnil v

prvem letniku faksa. Tu v Istri sva oba spoznavala mitično fantastiko, njega je iz vesolja postavila med Istrane, mene pa je iz Ljubljane vrnila v Koper.

Sicer pa je bilo na Radiu Koper poleti zelo lepo. Marjan in ostali novinarji so šli na dopust, od redno zaposlenih pa je v uredništvu ostal samo en starejši novinar, pomočnik urednika, Angel Bertok, delali smo pa samo študenti in dijaki. Pogosto smo kar prespali v zadnji sobi tretjega nadstropja, ki jo je Mef poimenoval Predmestje. V avgustu je odšel na dopust še Angel, pred tem me je kot najresnejšega praktikanta imenoval za svojega namestnika. Čez tri leta, ko sem bil že zaposlen, sem poročal o slovesnem odprtju električne napeljave v najbolj pozabljenih vaseh v Istri. V intervjuju mi je predsednik občine, bivši direktor radia, Mario Abram, dejal, da bodo ljudje zdaj ostajali na vasi, saj bodo lahko celo krave molzli na elektriko. Malo sem se nasmehnil tej naivnosti, vendar ko sem čez dvajset let snemal reportažo o Abitanti, je abitantski zet Miro Kocjančič na bližnjem Belvedurju res molzel krave s pomočjo električnega stroja. Povedal mi je, da je ostal doma na kmetiji tudi zato, ker lahko taka zamudna in težka dela opravlja s stroji.

Električna molža krav res ni bil glavni razlog, vendar elektrika je omogočila, da so lahko v prenovljeni hiši živeli tako kot v Semedeli, z avtom se je vozil na delo v mlekarno pri Dekanih, nekaj dodatnega pa je zaslužil s kmetijo. Oba z ženo sta ostala blizu staršev, ki sta jih zelo spoštovala, pa seveda v svoji Istri, ki jo imata tako rada.

Vrata Abitantov

Jože Pohlen je vedno rad poudarjal lepote Istre, tiste skrite, ki jih je odkrival, in tiste vsem vidne, a mogoče prav zaradi tega spregledane. Slikarja in kiparja Pohlenu sem poznal od vedno, oba

sva bila izpod kraškega roba, iz Bržanije doma, njegova kamnita »Šavrinka« (tudi ta ni bila Šavrinka, ampak njegova žena – Štajerka) me je vsako jutro pozdravila ob vstopu v vhodno avlo radijske hiše. Njegovi istrski biki so me na slikah po stopnišču navdajali z občutkom moči, slike oljk v radijskem bifeju pa so me napajale z vztrajnostjo, istrsko trmo stoletnih oljk, ki so kljubovale vsem spremembam.

Njega samega sem večkrat srečal tudi na poti v šolo in nato v službo, saj sem tudi po preselitvi v Koper ostal ali postal njegov sosed iz sosednje ulice. Celo njegovo stanovanje ali ozko staro vrstno hišo sem hotel kupiti, ko se je selil v Strunjan, a na radiu, najbrž iz »fovšije«, nisem dobil kredita, da bi lahko svojo mlado družinico spravil iz podstrešne garsonjere. Takrat sem bil odgovorni urednik, ki si je z delom že nakopal nekaj sovražnikov med tistimi lenimi ertevejevskimi birokrati in nekaj zavisti med nekaterimi podrejenimi samoupravljavci.

Jože Pohlen ni bil samo priznani istrski umetnik iz novejših enciklopedij, ampak predvsem Istran, ki je imel zelo rad svoj kraj. Priznavajo mu, da je odkril znamenite, sedaj že svetovno znane freske Mrtvaški ples v Hrastovljah, pa to ni prav povedano, on je te čudovite slike vseskozi poznal, jih nosil v sebi – odkril jih je le drugim. To so podobe njegovega kraja kot tudi tiste neprimerno manj znane iz sosednjega že izumrlega Zanigrada. Kakšna tragedija. Jože je trdil, da sta Zanigrad in Hrastovlje še iz časov stare Grčije, ko so se Odisejevi vrstniki naselili na Aegidi in raziskovali reko Rižano. Zato so postavili utrdbi Zanigrad, ki v stari grščini zveni kot zidana vas in Hrastovlje kot lesena vas.

Edelman Jurinčič je moja generacija. Pesnik je postal iz približno istih razlogov kot jaz, raje sem napisal nekaj verzov kot pa prosti spis, a sem žal, odkrito povedano, prehitro ugotovil, da so novinarski članki boljše plačani. Edelman mi je priznal, da je bila to zanj v srednji poklicni šoli v Ljubljani prava rešitev. Kako bi lahko otrok v ljubljanski šoli, ki je prišel iz osnovne šole v Borštu (pa ne

zaradi tega, ker je tam učila moja tašča), lahko napisal tak spis kot tisti, ki so končali ljubljanske osnovne šole. Pesmi pa. Edelmanu so privrele prav iz dna srca, iz tistega kotička, ki je bil zelo zasidran v istrski zemlji.

Po »prvih demokratičnih volitvah« sva bila z Edelmanom skupaj v občinskem svetu, oba nekoč ne preveč zaupanja vredna liberalista, ki pa sta po političnem prevratu ostala v svoji stari stranki kot prenovitelja. Edelmana sem cenil tudi zato, ker ni malomeščan in snob, ker ga ni bilo sram povedati, da je Istran in zidar. Da, preden je končal pedagoško akademijo, se je izučil za zidarja. Tudi moj oče je bil zidar. To je bil v tej revni Istri, kjer so se vedno priseljevali novi gospodarji, donosen poklic. Nova gosposka ni imela svojih hiš, pa tudi takih majhnih istrskih »kažet« ni marala. Hotela je imeti svojemu vladajočemu razredu primerno hišo, pa čeprav so jo, tako kot tistemu priseljenemu fašistu v Ospu, zgradili na samem vodnem izviru, da je imel spomladi vso hišo mokro.

Priprave

Radiu Koper ima že dolgo tradicijo javnih radijskih oddaj. To so prireditve, na katerih se predstavljajo razni kraji in domači kulturni ustvarjalci. Mešanica intervjujev in glasbe, recitacij, skečev – vsega, kar lahko pritegne k poslušanju vsaj eno uro. S tovrstnimi oddajami se pogost tudi spodbuja in nagrajuje domače ustvarjalce, ljubitelje. Vendar v Abitantih ni bilo nobenega zbora, amaterske skupine – niti solista. Samo pogovor lahko pripravimo, sem pomislil. Opazil pa sem, da je Erminijo »žgajo« in bo zagotovo zanimiv sogovornik. V Abitantih tudi primernega pokritega prostora ni, lahko bi zunaj, vendar poletja ne bomo čakali, sem razmišljal.

Marsikaj se pa lahko reši v pogovoru: »V Brezovici, kjer je sedež krajevne skupnosti, imamo majhno dvorano. In tudi pridno tajnico, ki bo pomagala. Pa še gostilna in trgovina sta tu, v Abitantih pa lahko naredimo novinarsko konferenco. Šola ima pridne učiteljice

in otroke. Prav blizu ne, ampak v Istri so tudi drugi pevci in muzikanti. Abitanti so v Istri, a ne.« Tako smo modrovali z Mirom in Emilom v gostilni pri Pavliču.

Pa je rekel Emil: »Če zbora ni, ga bomo naredili.«

Miro je takoj prestrašeno pripomnil, da je on brez posluha, ima pa njegov brat dober glas. Gostilničar se je hitro oglasil, da tudi on rad poje.

»Če je tako, se dobimo že to soboto in spomnite se kakšne, ki so jo peli vaši nonoti.« Tako je Emil kot glasbeni urednik zabavne glasbe le kakšno leto pred upokojitvijo postal pevovodja in se za narodov blagor vozil iz Kopra v Brezovico na vaje dvakrat na teden.

Za to priložnost zbrani domači pevci, ki so danes priljubljeni zbor Kantadore (foto: last E. Zonta).

»Kantali« smo veselo

Prišel je tisti usodni večer, bolje rečeno kasno popoldne 10. decembra leta 1994 ob 16. uri. Mala dvorana vaškega doma v Brezovici je bila nabito polna. Celo nekaj »firbcev« iz Kopra je prišlo, ki niso verjeli, da je v tem delu Istre še mogoče pripraviti prireditev. Voditelja Loredana Vergan in Akeks Krebelj, oba Istrana, sta bila dobro razpoložena, saj sem jima vsako besedo, ki sta jo morala povedati, napisal. Nekaj misli je dodala še Silva. Šolski zborček se je s svojimi malimi instrumenti postavil na oder. Vsi so vedno bolj nestrpno čakali na znak, da začnemo. Vendar ta najpomembnejših, to je vseh treh prebivalcev iz Abitantov, še ni bilo. Miro je rekel, da jih mora pripeljati njegova Marija s katrco, vendar te katrce ni bilo od nikoder. Potem smo šele zvedeli. Oni so se morali »zrihtati«, saj so prihajali na prireditev, na kateri so bili glavne zvezde. V Istri, kjer se čas ustavi, je 15 minut zamude popolnoma nič, manj kot pri nas na radiu sekunda. Nekdo je rekel: »Katrca je prišla.« Livio je zamahnil z roko in napovedovalca sta stopila na oder in začela. A tista katrca ni bila prava, ta je prišla šele čez deset minut, ko so otroci peli zadnjo pesem. V dvorano so vstopili med aplavzom, ko so otroci že sestopali z odra.

»Naslovili smo jo 'Abitanti so v Istri', da bi tako povedali, da je v Istri še več podobnih vasi, kot so Abitanti, ki ostajajo brez prebivalcev ali so morda že prazne,« sta začela voditelja.

»Pa ni bilo vedno tako. Starejši se še spominjajo hiš, polnih otrok. V Abitantih je v 20 družinah živelo okrog 130 ljudi. Predstavljajmo si živahnost v teh danes osamljenih in na pol porušeni hišah, na dvoriščih, na ulicah, pod 'portoni', na bližnjih in na bolj oddaljenih poljih. Tod je zemlja razmeroma rodovitna, s številnimi pašniki in gozdovi.«

Vsega se ne da povedati na taki javni oddaji, sploh ne dolge žalostne zgodbe izseljevanja. To se je začelo že v času velike gospodarske krize po prvi svetovni vojni in času fašizma, ko je Trst

izgubljal svoj gospodarski pomen. Takrat so začeli odhajati v Ameriko pa tudi že v Avstralijo. Najhuje pa je bilo po drugi svetovni vojni, ko sta jih od Trsta in tudi od Kopra odrezali kar dve meji. Med njimi in morjem je bilo Svobodno tržaško ozemlje, razdeljeno še z eno notranjo mejo na dve coni. Istra je ostala odrezana od svojega gospodarskega in kulturnega središča, kjer so lahko prej prodali vse, kar so pridelali. Tudi če je bila letina slaba, so lahko nabrali drobno vejevje, ga povezali v butare in na glavi odnesli v Trst na »Plac od drv«, in ko je zmanjkalo vejevja, so lovili ptice. Za to so bili pravi specialisti v bližnjih Butarih. Večina ljudi se je odselila v Trst, marsikdo pa je od tod nadaljeval pot po svetu. Kasneje, ko se je v slovenskih obalnih mestih razvila industrija, pa so se vsi preostali preselili v izpraznjena Koper in Izolo, kjer so jim poleg redne mesečne plače ponujali tudi nova stanovanja z elektriko, vodo in kopalnicami. Nekateri so tako hiteli v mesta, da so v kletih pustili tudi polne sode vina.

»'Abitanti so v Istri' smo dali naslov naši oddaji, zato da bi spomnili naše poslušalce, da Abitanti še vedno so, da so tu v Istri in da morajo ostati. Ostati morajo zaradi nas in naših otrok, da fantom ne bo treba več daleč po nevesto in dekletom ne po ženina, kot pravi pesem, povezana v venček domačih istrskih, ki jih je priredil skladatelj Aldo Kumar.«

Otroci – zbor osnovne šole Gračišče pod vodstvom Vesne Kumar je zapel šolsko AEIOU, Dove ti vadi Luigi, zgodbo o istrskem fantu, ki je šel v Pariz po dekle, in istrsko odo revščini Moja mati čuha kafe.

Včasih je bilo v teh odmaknjenih istrskih vaseh veliko otrok, družine z več kot desetimi otroki niso bile nobena redkost. Danes v vsej vasi jih ni toliko kot nekoč v eni hiši. Osnovno šolo Gračišče, ki se je takrat pripravljala na praznovanje svoje 40-letnice, je obiskovalo 115 šolarjev in 33 predšolskih otrok. »Malo,« boste rekli tisti, ki poznate vrvež mestnih šol. Izredno malo, če povemo, da so bili to vsi otroci iz dveh krajevnih skupnosti, ki imata 32 vasi in

zaselkov. Vedno več vasi je brez otrok. V teh dvorišča prerašča trava, »baladurji« se upogibajo času, strehe so se podrle, zidove obrašča robida in iz praznih oken poganjajo ukrivljene veje ruja, fig in seveda robide.

Stranska ulica Abitantov

Učitelji so v zgodovini Istre odigrali izredno vlogo in vsaj na vasi v Istri jo igrajo še danes. Čeprav so bili to »forešti«, so jih ljudje tako kot duhovnike izredno spoštovali. Prav slovenski učitelji in duhovniki so začrtali slovensko mejo. Po njihovi zaslugi bi bila lahko še veliko globlje v Istri, kot je sedaj. V Istri se je začelo razvijati

šolstvo. Tam, kjer je bila šola, so rasli pevski zbori, čitalnice, konzumna društva ... vse do prihoda Italijanov, ko so fašisti s tako imenovano Gentilejevo reformo prepovedali slovenski jezik tudi v šolah. Dovolj je bilo, da so se naučili abecedo in nekaj besed po italijansko, pa seveda Giovineco, to je fašistično himno. Uničeno je bilo vsakršno kulturno delovanje, ostale so le pihalne godbe. Stara avstrijska šola je bila zelo kakovostna. Če primerjam generacijo svojega nonota, ki je obiskoval slovensko šolo v času rajnke Avstrije, in znanje svojih staršev, ki so obiskovali Gentilejevo šolo, potem je ta prepad strašanski. Da povem s primerom iz svoje družine. Moj nono je prebral goro slovenskih knjig. O francoski in ruski revoluciji sem od njega vedel vse, še preden sem o tem kaj slišal v šoli. Z veseljem sem poslušal nonota in njegove prijatelje iz bralnega društva Domovina, kako so se ob večerih pogovarjali v zborni slovenščini. Elkali so. Koliko vina ima, je vedno natančno ugotovil z izračunom prostornine soda, vsakega posebej z upoštevanjem različne ukrivljenosti dog. Odlično je govoril več jezikov. Moji straši se v italijanski šoli razen italijanske abecede in števil niso naučili ničesar pametnega. Oba sta sicer bila odličnjaka, mama se je, ko je skupaj z nono prodajala mleko in radič v Trstu, naučila nekaj italijanskega tržaškega dialekta, oče pa je vsak dan med poukom očistil učiteljevo kolo, tako da se je svetilo.

Vrnimo se k oddaji. Med aplavzom, še skromnim in v strahu, ki so ga zelo zasluženno dobili otroci, so se v prvo vrsto prerinili vsi trije zvezdniki: Ika in Angel Perič ter Erminijo Radešič, poslednji prebivalci Abitantov. »Bal sem se, da vas ne bo, tako slabo cesto imate,« sem začel pogovor. Ika, ki je pred to oddajo prvič telefonirala iz svoje hiše, je ostala brez besed, ne vem, ali je slabo slišala ali je imela tremo. Vse je rešil Erminijo, ki ni vedel, koliko ljudi je bilo nekoč v vasi: »Kdu jih je brojo.« Je pa hitro povedal, da so imeli 150 glav živine, samih debelih volov in krav, danes pa imajo samo še dve »muši«, štiri koze in tri prasce.

Povedal je, kako šele se je vas izpraznila leta 1955. Ni bilo ceste, ne vode, ne elektrike. Ljudje so pustili vse, celo vino. V sobi zraven njegove hiše je še poln 50-litrski »flaškon« vina. On pa je ostal.

»Je lepu ti,« je rekel Erminijo in četudi bi mu na Markovcu ponudili novo stanovanje ali vso oskrbo v domu za ostarele, bi ostal v Abitantih.

Ika, za katero sem mislil, da na moja vprašanja ni odgovorila, ker ne sliši dobro, je zdaj kar korajžno pritegnila: »Ne gremo, ne, dok mi možemo sebi narediti za jesti, ne gremo ča.«

Kar sam od sebe mi je prišel na usta poziv, da pomagamo tem trem starcem, da obnovimo cesto, da ohranimo vas. Dovoliti, da se Abitanti do konca porušijo, bi bil zločin nad našo Istro.

Za Abitante in za Istro so se seveda odzvali tudi naši prijatelji, Istrski muzikanti: Emil Zonta ter sedaj že pokojna Luciano Kleva in Pietro Monaro. Lučano in Pietro sta igrala že v legendarni skupini Istranova. Takrat in tudi v času naše oddaje so bili še med redkimi, ki so si prizadevali za ohranitev istrskega ljudskega izročila, v katerem se odraža izredna pestrost narodov in kultur Istre. Najstarejša znana glasbila iz teh krajev, kot so šurle, meh, pive in sopele, že dolgo privlačijo pozornost etnomuzikologov. Istrski mužikante so predstavili violino, bajs in staro harmoniko plonerico ali triještino. Zaigrali in zapeli so tri skladbe Šaltin od Palmireta, Dove ti vadi bella brunetta in »šaltin« Starinski ples.

Istra je čudovita dežela mehkih gričev, živih barv, močnih boškarinov, vendar v primerjavi z dolinami in ravninami severnejših delov Slovenije skope zemlje. Pravijo, da tudi zato v Istri ni pisateljev, ki bi pisali dolga besedila. Tudi pravljice in pripovedke so kratke. Zato pa so tu doma pesniki.

Iz Svetega Martina smo povabili Mileno Draščič - Rušnjak. Milena piše v domačem kajkavskem narečju, opeva ljudi, domače hiše in kamne. V naših oddajah je že sodelovala, če se spomnite

Rakitovca pod naslovom »Pridi, gremo v Rakitovec« ali Kubeda »Ta zemlja je sveta, ta zemlja je naša«.

Drevo v Abitantih

Milena je žalostna, pa ne samo žalostna, tudi jezna zaradi vsega, kar se je zgodilo z njeno Istro. Milena obtožuje vse, ki so krivi, da so se vasi izpraznile, tiste, ki so obljubljali skrajno pravičnost

in enakost, a tudi velike porcije iz skupnega lonca, v katerem se bo kuhal najboljši močnik za vso vas, in to z ocvirki. Na tiste, ki so jim razlagali, da jih njihov vaški zavetnik ne bo rešil suše, saj tudi boga ni, in na vse tiste, ki so jih snubili v bogati Trst in jim obljubljali raj na zemlji, samo da bi dokazali svetu, kako ljudje bežijo iz brezbožnega komunizma. Tudi na tiste, ki so vabili ljudi v mesta, jim ponujali mesečno plačo in lepa stanovanja. Zaradi vseh teh so se udre strehe zapuščenih istrskih hiš.

Iz Buzeščine, kot pravijo ljudje, ne gre torej za dialekt, ampak za Buzet in okoliške vasi, je prišlo v Koper na delo v Tomos, Luko, Agrario in druga podjetja, v Delamaris in Mehanotehniko v Izolo, za natakarjo in sobarice v Portorož več tisoč ljudi, nekateri trdijo sedem ali celo deset tisoč. Tu so dobili stanovanja in se hitro vživel v okolje. Govorili so narečje, ki je bilo razumljivo domačinom Istranom pa tudi ostalim Primorcem, sicer so si pomagali z italijanščino. Te so se »itak« morali pred vojno učiti vsi. Njihovi otroci so se lepo znašli v vrtcih in šolah. Starejši, vajeni »manjvrednih del« v Trstu, so tudi v Kopru sprejeli razna težka fizična ali slabše plačana dela, enaka, kot so jih dobili tisti, ki so šli čez mejo. Po večini pa so bili na boljšem, saj tu niso bili najnižja kategorija delavcev, te so uvažali iz jugoslovanskega juga. Z novo priseljeniško gospodo iz severnih delov Slovenije pa se vendarle niso družili in tudi ne razumeli. Marsikdo je kupil hišo od Italijanov in Slovencev, ki so odšli čez mejo v Italijo ali še naprej, ali pa samo parcelo in si sezidal hišo, tudi delavnico. Tisti, ki so ostali doma, vezani na svojo vas in vaškega zavetnika, tako kot Milena, so jim lahko vsaj s tega zornega kota samo zavidali.

Tako istrske vasi kot tudi kraške so pol drugo stoletje živele od Trsta, velikega avstro-ogrskega pristanišča in tudi pomembnega slovenskega kulturnega in gospodarskega centra. Čeprav ga je meja izrezala od svojega zaledja, je še vedno prisoten v istrskem vsakdanu. To vedo posebej otroci, saj kakšna sladkarija ali igrača še vedno pride iz Trsta, kjer marsikatera nona zasluži kakšno liro. Kako

humoristično pa vidijo ta naš svet otroci, sta nam predstavili učenki gračiške šole Kristina Ugrin in Mojca Mikolič pod mentorskim vodstvom Nevenke Čermelj. »Milo za žajfo« so dali naslov in ljudje so se režali. Otroci so se v teh krajih hitro naučili zapisovati stare običaje in razne dogodivščine. To jih je naučil in z njimi zbral pravi zaklad Marjan Tomšič, ki ga je ta Istra tako pritegnila, da je zapustil novinarstvo in šel polnit in praznit svoj umetniški akumulator kot učitelj na osnovno šolo v Gračišče.

Ko smo se pripravljali na to oddajo, smo iskali tudi kakšen pevski zbor, vendar, kot smo že povedali, ga v tem prostranem delu Istre ni bilo. Kako bi lahko v neki vasi, ki ima tri prebivalce, naredili zbor, tu lahko najdeš le solo pevce, na primer Eldo Viler, a ta je bila takrat predaleč in previsoko. Naš neutrudljivi prijatelj Emil Zonta se je lotil dela in našel enega pevca v tej, drugega v drugi vasi in tako naprej. Nekaj večerov zapored so se dobili v gostilni in se posebej za to priložnost tudi nekaj naučili. Najprej so pod vodstvom Emila poskusili zapeti Kan si grete mladetina, kot jo je pred petnajstimi leti zapela Marija Matelič iz Pregare, nato domačo Predi, predi hći moja. Prvo ob spremljavi harmonike, drugo pa meha in šlo je zelo dobro, nato pa so za prijetno presenečenje sami zapeli še One dvi naranče, h kateri gre spremljava velike sopele.

K tej glasbi je šlo, kot gre k istrskim bobičem kos pršuta ali pa vsaj pancete, tudi nekaj druge umetnosti, ki je zrasla v teh ali iz teh krajev. Prav tako je šel zraven odlomek iz novele Marjana Tomšiča Angelić muj iz zbirke Kažuni. Podobno doživlja Istro Edelman Jurinčič, ki je takrat pripravljal novo knjigo pesmi Pod Sočergo v maju. Loredana je prebrala Istrski zoni.

Na oder je prišel še Jože Pohlen, njegovega kipa iz rodnih Hrastovelj nismo mogli prinesti na oder, zato je prišel kar sam. Z navdušenjem je govoril o arhitekturi Abitantov, kjer je našel sledi romanske dobe, gotike, renesanse in baroka, kar pomeni, da je naš kmet sledil svetovnemu dogajanju in kulturi ter bil njen sestavni del tudi s svojo preprosto ustvarjalnostjo.

In kako rešiti pred propadanjem Abitante, ga je vprašala Silva Ferletič. Pohlen je predlagal, da sem, v to vas, pripeljemo otroke in likovne kolonije, nato turiste. Za takšno odpiranje naših vasi kulturi se je zavzel tudi Edelman Jurinčič v eni od oddaj o Abitantih pred to javno prireditvijo, ki se je zaradi bolezni ni mogel udeležiti, zato smo prebrali le eno njegovo pesem.

Oddajo je voditelj zapeljal v novo dejanje:

»Včasih rečemo, da je neka dežela kot slika. To zagotovo velja tudi za Istro. Vendar v tem primeru ne veš, ali je to ena slika ali tri. Dve meji jo namreč delita na tri države in tri narode. Njena pestrost je razrezana na tri dele, na tri slike. To se lahko naredi s sliko, ne pa z glasbo. Glasba je brez meja, zato so naši preostali gostje še iz obeh preostalih slik Istre. Iz hrvaškega dela, Hodujonske doline ali iz Mlinov, so prišli trije fantje, ki so si dali ime Mlinske kamne. Hodujone so imele svojo »mužiko« v sestavi: »viulin«, klarinet in bajs že pred 150 leti. Ti mladi fantje hočejo danes nadaljevati tradicijo svojih nonotov, vendar tudi pri njih se danes čuti močan vpliv slovenske alpske glasbe, ki je prisotna po vsej Istri.«

Najprej so zaigrali znan »šaltin« Tri po štiri. Za drugo skladbo so izbrali polko iz mesteca Kastav nad Reko Od sobote do nedelje. Tam deluje znana skupina Kolaž, ki po vzoru Avsenika sklada nič manj zavidljive polke.

Mlini so istrska vas, malo slovenska malo hrvaška in predvsem nedoločeno istrska. Avseniki so jim tako kot slovenska beseda blizu, zelo blizu. Ob postavitvi slovensko-hrvaške meje v Istri je stari del Mlinov pripadel Sloveniji, novi pa Hrvaški. V starem delu vasi je v času naše oddaje živel le še Anton Fantinič, ostali so bili domači vikendaši s stalnim bivališčem v Koprju, Izoli ali Trstu. Mladi, ki so ostali na kmetiji, so si v skupni Jugoslaviji naredili hiše na lepšem položnejšem terenu, ki so ga stari gospodarji čuvali za njive. Bliže jim je bil Buzet kot pa Gračišče, cesta proti Koprju je bila le za koze, proti Buzetu asfaltirana za avte, sčasoma se je tudi tam dobilo

kakšno delo, pa šola je bila zelo blizu, kjer so najmlajši opuščali svoj dialekt, in postali so Hrvati.

Hiša Erminija Radešiča

Ampak, da si ustvarimo to sliko o naši Istri, se za trenutek ustavimo pri Fantiniču v stari vasi Mlin, tistem delu na slovenski strani. Tako kot vsi Istrani njegove generacije iz časov fašizma je hodil v italijansko osnovno šolo. Po osvoboditvi in dolgoletnem travmatičnem čakanju na ureditev meje med Jugoslavijo in Italijo je ob vsej »mižerji« še naprej čakal in vztrajal doma, na svoji zemlji.

Pa se mu je splačalo. Po umiritvi razmer se je zaposlil na Rižanskem vodovodu, delal je tistih nekaj ur na podjetju, kot je bilo za socializem dovolj, in nato popoldne skrbel za starše in kmetijo. Srečno je dočakal upokojitev. Prav v tem času pa so mu med starim in novim delom vasi postavili novo mejo. Tam, kjer meje nikoli v zgodovini ni bilo. Ko si je šel v Koper potrdit zdravstveno izkaznico, tako kot je počel že desetletja, so mu rekli, naj gre to urediti »k svojim v Buzet«. Enako so mu svetovali na upravni enoti v Kopru, ko jih je vprašal za osebno. Nič ni pomagalo, ko jim je sicer kot Istran zelo plaho rekel, da je vse življenje delal v Kopru, da je Slovenec po rodu in da živi na naši, slovenski, strani meje. Kar tam čez naj gre po domovnico, so mu rekli. In star človek zdravstveno izkaznico mora imeti, ni ga pomembnejšega od zdravja in socialne varnosti. In je šel tam čez.

Ko sem snemal oddajo o njem in njegovi vasi, je govoril skoraj šepetaje, posebej te stvari okrog državljanstva: »Vsak hip lahko pridejo, veste, in potem bodo problemi.«

»Kdo lahko pride?«

»Hrvaški policaji. Nimajo radi, da kdo prihaja sem.«

»Pa vsaj smo na slovenski strani,« sem se začudil.

»Ampak sem prihajajo samo njihovi.«

Stari mlin v Mlinih že dolgo let molči in najbrž bo za vedno ...

Za zadnji del oddaje smo prihranili še nekaj mladosti. Tej mladosti želimo dati poudarek, da bi pregnali črnino iz naših istrskih vasi, za mlade hočemo cesto do Abitantov. Zato smo se odločili, da izberemo in nagradimo najboljši otroški spis na temo Istra. Učenci višjih razredov osnovne šole Gračišče so za to priložnost pisali spis z naslovom Moja istrska vas. Vsak je pisal o svoji vasi, po mnenju učiteljev je najboljšega napisala osmošolka Jasmina Jakomin iz Kubeda.

»In prav za konec nam manjka samo še drugi delček prej omenjene istrske slike, tržaški del. S prešernostjo svoje harmonike nam ga prinaša profesor glasbe Zoran Lupinc. Da bo slika bolj pestra, mu bo z bajsom pomagal Emil Zonta. Poslušali bomo Tržaško koračnico, Lander in venček ljudskih Stu ledi.«

Da, naš harmonikar Zoran Lupinc je s tržaškega Krasa, ampak če bi bili tam pred sto leti in nato prišli sem, v ta predel Istre, bi videli, da med temi kraji in ljudmi ni velikih razlik, mogoče malo v noši ali pa narečju, saj so vsi živeli od istega mesta, ki je bilo brez meja na sredi tega prostora. Danes je vse drugače. Le prava ljudska glasba in »remonika« sta si še blizu.

Oddajo smo končali s temi besedami:

»Naš svet je tako majhen, a so med nami velike razdalje. Nekatere smo si postavili tudi sami. Mi smo danes odkrivali novo podobo Istre, ki seveda želi ostati posebna, kot je svojstven vsak kraj. Obenem pa se hoče pridružiti drugim, tistim z dobrimi cestami, obnovljenimi vasmi in s polji, ponovno hoče zaživeti. Spoštovani gostje, drage obiskovalke in obiskovalci, spoštovane poslušalke in poslušalci pri radijskih sprejemnikih. Naša oddaja je sicer pri koncu, vendar še ni končana. Naša oddaja je namreč dobrodelna akcija. Končana bo, ko bomo zbrali denar za asfaltiranje ceste do Abitantov, ko se bo kdo od Peričev ali Radešičev ali drugih potomcev nekdanjih prebivalcev Abitantov vrnil v to vas in začel obnavljati svojo hišo, ko se bo v Abitante in druge podobne vasi v Istri začelo vračati življenje. Zato se slišimo ponovno.«

Aplavz, družabno srečanje, številne pohvale in prvi prispevki za novo cesto.

Abitanti: Okno brez prihodnosti

Abitanti so v Kopru

Da, Abitanti so tudi v Kopru, celo eden od mojih vrstnikov, s katerim sem se družili na stopničkih Čevljarske ulice, je bil iz Abitantov. Tu, v starih hišah revnega predela Kopra, smo bili z vseh koncev, še največ pa iz naših krajev bližnje okolice, kar dva iz Zanimgrada.

Javna radijska oddaja »Abitanti so v Istri«, pravzaprav naša medijska akcija prebujanja pozabljene Istre, je imela dober odmev v medijih. V program jo je uvrstil tudi Radio Slovenija, o njej pa so govorili vsi časopisi (televizija še ne – zanjo smo bili samo radijci), celo tržaški *Il Piccolo*. Ta do nas nekoč izredno nenaklonjen dnevnik tržaške desnice, istrskih ezulov, je vse, kar se je pozitivnega dogajalo na naši strani, spremljal z ignoranco ali veliko skepso, v marsikaterem članku se je še vedno čutilo tisto nekdanje podcenjevanje *schiaiov* ali celo sovraštvo. Nekdo mi je čestital z besedami: »To je pa prvi članek, s katerim hvalijo koprski radio.«

Tudi ljudje so govorili o tem, politiki pa ne. Pa smo rekli: Če oni ne gredo v Abitante, da bi spoznali naše kraje, pa pripeljimo Abitante mi v Koper, v mestno gledališče. Ampak kako, saj poslednji trije prebivalci te izumirajoče vasi še v Brezovici si niso upali na oder, pa bi šli tu v tem mestu, kjer so stari ljudje še vedno pazili, kam lahko stopijo?

Med temi, ki nam je priskočil na pomoč pri organizaciji prireditve v Kopru in zbiranju denarja, je bil tudi direktor Obalnih galerij, Toni Biloslav, ki je bil navdušen nad akcijo za oživitve Abitantov, celo na občino sva šla, da bi eno od praznih hiš dodelili za te namene, a dobila sva samo obljube. Ob javni oddaji je v gledališču organiziral še dobrodelno licitacijo slik, ki so jih posebej za ta namen podarili številni slikarji.

K sodelovanju smo pritegnili še gledališka igralca, Miro Sardoč in Gašperja Tiča. Da pa se bo Abitante tudi videlo, je poskrbel naš vsestranski umetnik Luciano Kleva, ki nam je za diaproyekcijo med

oddajo izbral več sto čudovitih diapozitivov pozabljenih istrskih krajev.

Gledališče je bilo polno, no, ne prav nabito, vendar polno prijateljev.

Z akcijo za Abitante nismo dosegli cilja, da bi asfaltirali celo cesto do vasi in vrnili življenje. Mogoče je bilo še pre zgodaj, tudi z gradbenim odborom najbrž nismo imeli sreče. Vendarle pa z dobrim milijonom in pol nekdanjih dinarjev, ki smo jih nabrali, je krajevna skupnost uredila odvodnjavanje ceste in utrdila tamponski nanos, tako da je cesto usposobila vsaj za počasno vožnjo. Najpomembnejše pa je bilo, da se je vendarle nekaj začelo premikati. Naša oddaja je kot ošiljen kol zadela led, ki je prekrival pozabljeno Istro prav tam, kjer je bil najtanjši. Udariš enkrat, dvakrat ... in led začne pokati. Vendar, da se stopi ali vsaj stanjša, je potrebna toplota. Za to so kmalu poskrbeli Kantadorji. Bili so prva kulturna skupina, ki je po dolgem času zrastle iz ljudi v tem kraju, iz korenin, ki so se skrivale v zemlji. Le zalili smo jih in te so ponovno pognale. Ljudje so začeli razmišljati o novih dejavnostih, novih upih.

Kantadorji so peli, novinarji so pisali, Abitanti so postali simbol pozabljene Istre, prihajati so začeli izletniki.

Abitanti so nekaterim ob medijskem pompu zazveneli v ušesih in postali znani, ljudje so začeli o njih govoriti in si jih prišli ogledat. Kmalu so sem zašli tudi slikarji in vplivni ljudje iz kopskega Lions kluba. Na prvi slikarski koloniji so domačini predlagali, da te zbrane umetnike pozdravim tudi jaz, kot tisti znani novinar, ki je meščanom odkril te kraje. Predsednik kluba je rekel, da imajo oni za take priložnosti svojo novinarko, ki zelo lepo govori, a so domačini rekli, da je ne poznajo, in morali so me sprejeti.

Na slovesnem odprtju likovne kolonije se je zbralo vse, kar je bilo pomembno v Kopru in še v nekaj občinah naokrog, predstavnik Lionov pa se je pohvalil, da so oni principi na belem konju, ki so s poljubom prebudili Trnuljčico. Mene so po mojemu pozdravu seveda

zrinili v drugo vrsto in tam sem nehote prisluhnil pogovoru dveh odločilnih oseb: »A ne bi bilo škoda uničiti to pokrajino z asfaltno cesto.«

»To cesto in vas je treba pustiti tako, kot je,« je pritrdil drugi.

Ko sem ob neki naslednji priložnosti prišel naokrog s svojim magnetofonom, so me vsi z veseljem pozdravljali, povabili so me na pijačo in celo na fuže s tartufi. Razen enega, ta se je prav jezil name: »Pusti nas pri miru, ne govori o nas po radiu, saj imamo potem s tistimi ljudmi tam iz občine več problemov kot pa koristi.«

Zanje sta slišali tudi birokracija in davkarija.

Vrnimo se v Zanigrad

Pogled na Breg Istre ali na Kraški rob: v ospredju Pohlenov kip Prinašalka, v ozadju na levi strani hrastoveljska cerkev z obzidjem. Mala bela lisa s črno sredico na sredini fotografije je vrh zanigrajskega zvonika, ki se skriva za prvim slojem kraškega preloma, večja bela črtica desno zgoraj pa obrambni stolp pri Podpeči.

Abitanti niso bili prva prazna vas v Istri, pred njo je bil že Zanigrad, bližnji zaselek Brežec pa še prej. Tudi ti so plačali davek na pariško mirovno pogodbo, ki jih je odrezala od njihovega Trsta, nato pa še nov davek na razvoj, na novo пристanišče v Kopru in železniško progo, ki smo jo Slovenci morali zgraditi, potem ko smo izgubili tržaško. Ko je nova železniška proga zarezala v kraški rob, je ropot železnic pregnal ljudi iz njihovega doma, tako kot avtohtone ptice. Polkna so se začela povešati, robida zaraščati zidovje in strehe so se udirale. Prav tu v Zanigradu, kjer se je že pred pet tisoč leti začela naša civilizacija stalnih naselij v jamah in »kaštelirijh«.

Če smo z Abitanti počili led, ga udarimo še tu v Zanigradu, sem rekel svojim zvestim sodelavcem – Istranom. Vsi so bili navdušeni, le pri nekaterih šefih sem opazil na obrazu neko sled misli: Spet nam bo nakopal delo. Mogoče so zaradi tega hitro pristali, da mi pri projektu pomaga še ena novinarka iz uredništva.

V delovno ekipo sem povabil tudi mlado novinarko **Ireno Cunjo**, ki je iz sosednje vasi in zna lepo zapeti ter zaigrati skoraj vsako domačo melodijo, po potrebi pa lahko zapeti tudi nauči. Tudi tu, v teh vaseh v Bregu pod kraškim robom, ni bilo nobenega zbora, je pa v eni od sosednih pel ob mašah manjši cerkveni zborček. Oni bi radi nastopili in se tudi naučili kakšno domačo, a je bil njihov »šef« proti temu, da bi nastopali za posvetne namene nekega radia. Sem pa na prireditvi zvedel, da je teden prej povedal, da zaradi ljubezni ali nuje zapušča ta stan in tudi kraj.

Breg je na srečo dolg, saj sega kar čez vso slovensko državno mejo, zato sem ljudske pevce, ki pojejo enake ljudske pesmi v istem narečju in na enak način, dobil v Dolini pri Trstu. A še mi je manjkalo nekaj domače glasbe, tistih, ki bi kaj povedali, smo imeli veliko, vendar poslušalci in obiskovalci potrebujejo tudi glasbo.

Ko sem tako zamišljeno hodil po koprskih ulicah, sem srečal svojega prijatelja Daria Pobego, znanega koprskega maestra mladinskega pihalnega orkestra, ki je na vseh mednarodnih

tekmovanjih po Evropi pobiral zlate medalje, pa sem ga izzval: »A ne bi ti pripeljal sto tvoji fantov in deklet na izlet v Zanigrad, jim pokazal to vas, pa bi še zaigrali kakšen star istrski ples?«

»Lahko, ampak samo pod dvema pogojevma, da nas tam gor čaka vojaški kotel kuhanih klobas in sod refoška.«

»A tvoji otroci pijejo vino?«

»Ne, oni niti kapljice alkohola. Za njih bodo klobase. Pa dobi še sto kokt, vino pa bo za nas, a ne!«

»Kako boste pa vi prišli gor?«

»Z dvema avtobusoma in kombijem za ostalo opremo ... Ma to bom že jaz uredil z našimi sponzorji.«

»Jaz pa moram urediti cesto, a ne, da bodo lahko avtobusi prišli v Zanigrad, prvič, odkar ta vas obstaja.«

Še dobro, da smo takrat še imeli kakšno domače gradbeno podjetje, v katerem so bili ljudje, ki so vedeli za Zanigrad, danes to ne bi bilo več mogoče.

Ko smo začeli pripravljati to oddajo in o njej govoriti, sem ugotovil, da na Slovenski obali živijo tudi taki, ki sploh niso vedeli, kaj in kje je ta Zanigrad. Celo pomembni in javnosti dobro znani so me spraševali, kje je ta Zanigrad. Odkrito priznam, da me taka vprašanja ne presenečajo več. Zato raje najprej povem, kje je.

Vas Zanigrad je na Kraškem robu, to je čudovitem skalnatem Bregu pod prelomom med Krasom in Istro, ki se razteza med slovenskimi vasmii vse od Sesljana v Italiji, čez Barkovlje in Sveti Ivan, nato čez številne naše kraje do Rakitovca in se še nadaljuje čez hrvaške do Kvarnerja. To so ti skalnati previsi, o katerih ob podvigih alpinističnih plezalcev veliko poročajo slovenski nacionalni mediji več kot o vaseh pod in nad njimi. Zanigrad je pod eno od teh sten in v njegovi cerkvi so še starejše freske kot v hrastoveljski,

dober kilometer pod njim. To je tista vas, ki jo železnica preseka, kot da bi bila kup kamenja.

In zakaj taka oddaja ravno v Zanigradu? Ker se je tu že pred pet tisoč leti, v teh jamah, v steni in »kaštelirjih« začela naša civilizacija in naša kultura sobivanja z naravo, ker sedaj tu ni več nobenega prebivalca in ker bo prav naša generacija zanamcem pustila samo ruševine. Zato smo se odločili, da opozorimo na to vas, da rešimo, kar se rešiti še da. Iz sosednjega Brežca se je zadnji prebivalec izselil že leta 1985, iz Zanigrada kakšno leto kasneje. Po večtisočletnem bivanju so naši predniki pustili v Zanigradu številne dokaze našega življenja in kulture. Sem se je še redno vračal Avguštin Bucaj, a je pravna država njegovo hišo, potem ko jo je za silo obnovil, prepustila nekemu italijanskemu južnjaku, ki se je priselil v Trst in se poročil z neko njegovo sorodnico. Kako je bil žalosten.

Če ne bi srečal Guština Bucaja, vztrajnega Istrana, zaljubljenega v svojo vas, tudi te oddaje ne bi bilo. Veliko so mi pomagali tudi prebivalci Dola. Ti so še vzdržali. O njihovi ljubezni do domačega kraja in o stalnem boju z naravo in požarih, ki jih netijo vlaki, sem pripravil več reportaž. K sodelovanju sem ponovno pritegnil kiparja Jožeta Pohlana, na novo pa še profesorja in nekdanjega župana Raula Šiškoviča ter etnologa Mojco Ravnik in Jureta Bernika.

Še nekaj mi je manjkalo, kakšen domači harmonikar, da bi zaigral kakšen star valček.

»Imamo enega, ampak ta je že zelo star in ne bo hotel igrati, sploh pa, da bi nastopal na radiu,« so mi rekli.

A jaz sem vztrajali in smo šli do njega. Tam je bilo samo: »Ne in ne!«

Na koncu pogovora, ko smo že odhajali z dolgim nosom, me je vprašal, ali sem res iz Ospa in čigav sem. Ko sem mu povedal, me je skoraj objel, kot muzikant je dobro poznal mojega očeta, z mojim

nonotom pa je velikokrat igral na raznih vaških »feštah«, in to tistih ta pravih.

»Za vnuka od Marjota Školovega pa zmeraj!«

Sedaj lahko začnemo prave priprave in po svetu poiščemo ljudi, ki so se izselili in bi prišli na oddajo kaj povedat o svoji vasi. Začel sem jih iskati v naši ulici in kmalu sem z intervjuji in reportažami začel pripravljati naše poslušalce na veliko javno radijsko oddajo med ruševinami in pod milim nebom, ki bo seveda eno od naslednjih sobot, ko zagotovo ne bo deževalo.

V Zanigradu vozijo vlaki po strehah hiš.

Tako smo napovedovali:

»Zanigrad je naša zgodovina, poln je manj znanih dokazov naše kulture ali še nepojasnjenih pojavov in govoric. Pravijo, da so

tu živeli ljudje že zdavnaj, še ko so bila bivališča v jamah. Tu so kamni, za katere pravijo, da so obdelani samo z drugimi kamni, brez uporabe kovin. Duhove razburjajo tudi tako imenovani Kraljevi grobovi, ki spominjajo na prazgodovinske spomenike. Tu naj bi bile tudi zadnje postojanke starogrške Aegide.«

Jože Pohlen mi je povedal, da mu je to razlagal že njegov profesor grščine, saj že samo ime Zanigrad zveni v tem starodavnem jeziku enako kot *zidana vas*, žal pa se tega ne da dokazati. »Dokazano pa je, da so tu staroselci gradili 'kaštelirje' že tisoč let pred našim štetjem. Zelo živahno je moralo biti tudi kasneje, ko so tu Rimljani gradili cesto proti vzhodu. Slovani so se sem naselili že zgodaj. V sosednji Predloki so ostanki slovanske nekropole že iz 8. stoletja. Po ljudskem izročilu pa naj bi bil Zanigrad tudi zadnji grad, ki naj bi ga porušili Turki, vendar že pred tem je bilo v kamen na cerkvi vklesano ime Zvonigrad. S kamnitimi 'škrlami' krita cerkva svetega Štefana je že iz 14. stoletja. Freske na njenih stenah sicer niso tako znane kot tiste iz sosednjih Hrastovelj. Izredno dragocena je slika iz usnjene oltarske obloge iz oslovske kože ali antependij z upodobitvijo Poklona kraljev iz 1. polovice 17. stoletja, ki pa se po restavratorskih posegih še ni vrnila na svoje mesto. Zaklade te cerkve, je prav tako kot hrastoveljske odkril ali točneje nanje opozoril Jože Pohlen. Mali Zanigrad pa je imel некоč kar tri cerkve. Tu so bile tri rodbine, trije priimki: Bucaj, Markončič in Rožnik, in vsaka je imela svojo cerkev. Danes v tej vasi ni več ne Bucajev, ne Rožnikov in ne Markončičev, zadnji prebivalec te vasi je umrl pred dobrimi tremi leti, ostali pa so se že pred tem odselili v obalna mesta ali v tujino. Malo je tistih, ki še kdaj pridejo v svojo vas, kakšno preveliko robido pa poreže le še Avguštin Bucaj.«

»Našo novinarsko pobudo bomo zaokrožili danes popoldne ob 18. uri z veliko javno radijsko oddajo v Zanigradu. Na njej bo nastopilo več kot sto glasbenikov in pevcev, ki so se z veseljem odzvali. To so pihalni orkester iz Kopra pod vodstvom Daria Pobege, skupina ljudskih pevcev iz Doline pri Trstu, muzikanti iz Roča pri

Buzetu, učenca osnovne šole Dekani in harmonikar Mirko Kocjančič iz Dola. Pripravili smo tudi zanimive pogovore z nekdanjimi prebivalci Zanigrada, Oskar Kocjančič bo kaj več povedal o Dolu in tamkajšnjih gasilcih, z znanim poznavalcem Kraškega roba, Raulom Šiškovičem, pa bomo zaokrožili pogovor o vseh okoliških krajih. Naša oddaja nosi naslov Vrnimo se v Zanigrad. To vabilo ne velja samo za nekdanje prebivalce te vasi, ampak za vse, ne glede iz katere vasi ali mesta ste.«

Opazil pa sem, da to zelo tipično slovensko ime Zanigrad pri ljudeh ne zveni tako kot Abitanti. Ne pritegne slovenske duše in ne pameti, ne zveni kot italijanska imena. Kdo ve, zakaj? A vseeno je bila vas po dolgem času tako polna kot najbrž še nikoli prej.

Cerkvica sv. Štefana v Zanigradu

»Tok san beja«

Ko sem pripravljajl reportaže o istrskih vaseh, sem se večkrat ustavil v Hrvojih, že takrat pred prvo reportažo o Abitantih me je Emil Kocjančič, oče Mira Kocjančiča, spomnil na zanemarjeno cerkvico sv. Hieronima in staro pot, ki je mimo nje vodila proti morju, pa tudi na njihov stolp, vendar prvo reportažo sem naredil o ljudeh in življenju v tej vasi, čez kakšno leto o nekdanjih cestah do Boršta do Dragonje in še eno o njihovem zvoniku. Vmes so neznanci cerkvico sv. Hieronima in njeno okolico hudo poškodovali. Cerkvica, ki je nekoliko oddaljena od vasi na vzpetini nad dolino Dragonje, je bila zapuščena že desetletja. Najprej je iz nje izginila oltarska slika, nato pa še ostala oprema. V zadnjih letih je bila prazna in brez posebnih dragocenosti, vendar v ljudskem izročilu se govori, da naj bi bil v njej ali njeni okolici skrit zaklad. To je najbrž vodilo neznance, da so pred kratkim prekopali ves tlak cerkvice, razbili grobnico in razmetali posmrtno ostanke v njej, razkopali del cerkvenega zidu in izkopali veliko okroglo luknjo na dvorišču. Že na prvi pogled je zelo očitno, da tega niso mogli narediti otroci ali samo en posameznik, najbrž je bila na delu kar skupina sodobnih vandalov. Mimo nje gre lepo tlakovana rimska cesta, blizu pa so ruševine nekega naselja, ki naj bi ga razdejali že Huni.

Njihovega stolpa pa niso porušili ljudje, ampak čas in moč narave.

Tako sem zapisal v uvodu v reportažo o tem turnu:

»V zaledju slovenske Istre je veliko na pol praznih in porušeni h vasi. Najbolj pozabljene so ravno tiste ob hrvaški meji. Z današnj sobotno reportažno ekipo se zato odpravljamo v Krajevno skupnost Gradin ali točneje v Hrvoje. Hrvoji so bili nekoč znani po najvišjem istrskem zvoniku, ki je meril kar 37 metrov in pol. Videli so ga skoraj iz vse Istre in v nekaterih sosednjih vaseh so mu rekli tudi Fižolovka, tako visoko je štrlel. Zato so ga ob ugodnem vremenu slišali tudi v Trstu in Pazinu. Ravno tu pa so menda ostali znameniti zvonovi, ki

so jih Italijani sneli, da bi jih pretopili v topove. Vendar najhuje se je zgodilo pred 11 leti, ko se je zvonik zaradi strele in zanemarjenosti zrušil. Letos [1969, op. a.] poteka 100 let, odkar je bil zgrajen in še večja škoda bi bila, da ga ne bi obnovili. Del današnjih oglašanj bomo namenili ravno tem željam. Ker pa to ni edini problem, bomo z domačini in gosti iz Kopra govorili še o potrebi po odpiranju novih mejnih prehodov, o urejanju cest in še marsičem. Prisluhnite nam ob 10. uri in tri četrt pa tudi kasneje okrog 12. in 13. ure. V te kraje vas vabimo tudi jutri, ko bodo ob tradicionalni gradinski 'fešti' pripravili v Hrvojih dobrodelni koncert, na katerem bodo nastopili domači pevci, pesnik Darjo Gregorič in Istrski muzikanti ...«

Ta stolp je videl eno najhujših bitk vseh časov, ki se je v času istrske ofenzive leta 1944 odvijala v njegovem vznožju. Takrat je na teh pobočjih padlo kar 120 bolj ali manj neizkušenih partizanov, Slovencev, Hrvatov in Italijanov. Med padlimi je bilo tu veliko pripadnikov II. istrske brigade in še več italijanske partizanske brigade Alma Vivoda, ki se je v teh krajih borila v sestavu jugoslovanskih partizanskih enot. Največ padlih iz te bojev je pokopanih na tamkajšnjem pokopališču, na drugi strani doline, kjer so jih največ pokosile nemške strojnice, pod Kučibregom pa so kasneje postavili velik spomenik, ki je postal kraj vsakoletnega srečanja treh narodov. Aldo Bembič iz Hrvojev mi je pripovedoval, da bi bilo še več mrtvih, če partizanov ne bi pravočasno opozoril domači župnik, ki je z zvonika opazil, da se jim bližajo nemške enote.

Da smo postavili stolp, seveda ni moja zasluga, prav tako ne radia ali drugih novinarjev, ki so pritegnili naši pobudi, ampak predvsem tistih, ki so imeli denar ali so ga znali zbrati, to pa so bili Mestna občina Koper, poseben gradbeni odbor, v katerem so bili zbrani številni vplivni Istrani, pa še veliko bi jih moral omeniti, vendar kdo bi mi sedaj v tej krizi plačal toliko papirja in črnila. Te vplivne pa tudi oblasti in časti željne ljudi veliko bolj pritegnejo visoke stvari kot pa nizke, na primer cesta do Abitantov.

Hrvoji z novim zvonikom in novimi ruševinami

Omeniti pa moram vsaj Milana Vergana, ki je kot zelo prepričan Istran prevzel vodenje odbora za ponovno postavitve tega najvišjega zvonika v Istri. Ta porušeni zvonik je bil simbol sesute Istre in treba ga je bilo postaviti pokonci kot simbol prerojenega naroda, ki da nekaj na svoj dom in kulturo. Po vzgledu oddaje o Abitanti smo pripravili dve javni radijski oddaji, veličastni javni prireditvi »Tok san beja« ob začetku gradnje zvonika in »Tok san« ob slovesnem zaključku. Ob teh priložnostih se je zbralo več tisoč ljudi, to je bila množica in dejanje, ki je dalo Istri novo upanje in nov

zagon. Kantadorji so ponosno peli in njihov glas je bil še močnejši od zvonov na turnu.

Nekega dne sem presenečeno prejel klic iz koprške škofije in na veliko presenečenje so mi povedali, da so me predlagali za najvišjo občinsko nagrado 15. maj. Na slavnostni seji ob občinskem prazniku pa sem dobil plaketo, to je drugo najvišje občinsko priznanje. Eden od uglednih članov Krščanskih demokratov, s katerim sva se vedno dobro razumela, pa čeprav je neki njihov prejšnji predsednik zame zahteval streljanje, če se drugače ne spravim z radia, mi je nato pripovedoval, kako presenečeno so gledali »moji levi pozicijski svetniki«, ko je prav opozicija predlagala mene za to nagrado. Najbolj hudo pa je bilo, da so zaradi tega predloga izgubili »svoj« paket nagrad, ki bi bil zaradi večine zagotovo sprejet. Dogovorili so se za plaketo, kaj pa jim je ostalo drugega. Vodstvo radia na podelitev teh priznanj seveda ni prišlo, čeprav je bila moja plaketa tudi priznanje radiu in vsej ekipi, ki je pripravljala te oddaje, v hiši pa so mi stisnili roko samo prijatelji – na skrivaj, seveda. Neki mlajši kolega mi je ob tem dejal, da mu je neki novinarski šef rekel, da ne gre za novinarsko nagrado, ampak politično. Glas zvonov obnovljenega zvonika žal ni mogel zaustaviti vedno hujšega razkola vrednot in medsebojnih odnosov.

Pa vendar, zvonik smo postavili, dokazali smo kar veliko volje in složnosti. Žal pa je v Hrvojih vedno več ruševin ...

Okno Zanigrada

Čakajo nas še

Danes imamo v Štajnskem zalivu, ki se je spremenil v Škocjanski zatok, zelo lepo urejen naravni rezervat, na katerega sem kot Koprčan tudi sam ponosen. Tu se lahko sprehodite ter vidite in spoznate marsikaj zanimivega. Seveda tistih zevajočih leščurjev, pritajenih *pašer* in velikih rac, ki so nekoč kot stare *čope* plavale na

gladini, ni več, je pa sem prišlo drugo življenje, ki ima seveda vso pravico, da preživi. Še najbolj mi je všeč, da so tu svoj novi življenjski prostor našli celo boškarini, pa čeprav ne sodijo med ptice in ribe, ampak med hiše in vinograde, v istrske vasi, v Abitante, kjer so tudi nekoč bili.

Abitanti so se v kratkem izpraznili do dna. Na zadnji počitek v sosedno vas so drug za drugim odšli vsi trije zadnji prebivalci: najprej Erminijo, za njim Angel in nato še Ika. Ika je kot dalmatinska nevesta bila že prej izbrisana iz seznama ljudi s stalnim bivališčem in državljanov Republike Slovenije, Abitante pa je doletela usoda Zanigrada, Brežca, Vršiča in Mučunigov. Mogoče bi se sedaj, ko v mestih ne ponujajo več novih brezplačnih stanovanj in ko ni več prostih delovnih mest, še kdo vrnil na kmetijo, a hiše se rušijo, ni vodovoda in ni ceste, niti oslov in volov.

Ljudje se v teh zalednih istrskih vaseh srečujejo z nešteti problemi. Najbolj žalostno, da še vedno nimajo urejenih cest. Čeprav iz Topolovca vidijo morje kot na svoji dlani, je do njega 40 minut vožnje z avtomobilom. Včasih so po stari, sedaj opuščeni, cesti mimo Boršta potrebovale šavrinke manj peš ali z oslom kot sedaj z avtomobilom. Da ne govorimo o Portorožu. Če bi obnovili 12 km nekdanje rimske ceste po pobočju in nato dolini Dragonje, bi bile te vasi lahko neposredno povezane z našim največjim turističnim centrom in postale njegovo naravno zaledje, še več: predmestje. Portoroškemu turizmu je zdaj bliže Postojna kot ti istrski hribi, s katerih bi lahko kamen zalučal v morje.

Ta problem obnove starih cest pa trči z interesi raznih birokratov in tudi naravovarstvenikov. Nekaterim je očitno več do tega, da bi imeli v teh krajih nacionalni park ruševin in robide kot pa obnovljene vasi. Istra je bila nekoč vrt Trsta. Tu so bili nekoč dobri gospodarji in delavni ljudje, ki so na razmeroma majhnih in razdrobljenih parcelah še kar dobro iztržili svoje žulje. Njihove žene niso bile šavrinke, v Trst so se vozile skupaj z možmi na polnih vozovih. Gospoda iz mest je tudi takrat rada zahajala sem ter uživala

v urejeni in lepi naravi, sem so na počitnice pošiljali tudi svoje otroke, da so se lahko okrepili v naravnem okolju. Domačini hočejo obnoviti to nekdanjo identiteto Istre, urejene, lepe dežele, kulturne in gostoljubne, nekateri naravovarstveniki, prišleki in ljubitelji neokrnjene narave pa hočejo ustvariti novo identiteto Istre: idilo z razvalinami, poraščeno z robido, s prašnimi makadamskimi cestami. Istra je vedno bolj zaraščena. Nekoč so obdelali tudi najbolj nerodna pobočja gričev, govedo in drobnica pa sta popasla vsako gmajno. Nekdanji prebivalci današnje poraščene Istre ne bi več prepoznali.

Svojstven problem Istre je tudi neurejeno lastništvo nepremičnin, ki imajo zaradi neurejenega dedovanja in vpisovanja sprememb lastništva v zemljiško knjigo številne lastnike po vsem svetu. Na borni kрпи zemlje med obema stolpoma nekdanjega gradinskega gradu Starci je računalnik izpisal seznam lastnikov na kar šestih straneh formata A 3.

Razdrobljenost lastništva zemlje in hiš je posebno v Istri in delno na Krasu pogost vzrok za propadanje vasi, velikokrat tudi glavni. Ta trditev je na prvi vtis pretirana, vendar, če povem, da ima neka parcela ali hiša tudi več deset ali celo sto lastnikov in da so ti razkropljeni po vsem svetu, vam je lahko zelo hitro jasno, da njihve ali hiše ni mogoče ne prodati ne obnoviti, če je le en daljni bratranec proti. Poglejmo primer: v Gabrovici je takrat imela neka 240 m² velika parcela 40 lastnikov. Vsak lastnik ima torej idealni delež 6 metrov. Sedaj jih ima najbrž že dvakrat toliko. Ko sem iskal nekatere lastnike, ki so ostali v Sloveniji, sem ugotovil, da ti sploh ne vedo za to parcelo in lastništvo. Nekdanje njivice tudi ni več, saj jo je že zdavnaj prerasla bližnja goščava, gozdarji pa so jo zarisali kot gozdno zemljišče. Koliko takih parcel tako izginja in koliko hiš se podre, ki bi jih lahko nekateri prodali ali obnovil kot stanovanjsko hišo ali pa vsaj vikend. Škoda, vendar za marsikoga je problemov z nekdanjimi sorodniki, advokati in birokrati preprosto preveč.

Vzrokov za to razdrobljenost je več, glavna pa sta skopa zemlja in nekdanja revščina, zaradi katere je gospodar zapustil

vsakemu otroku del dobre parcele. Temu je treba dodati razselitev prebivalstva po vsem svetu. Naslednji razlog je bilo razvrstitev zemlje, saj se stroški za urejanje lastništva ne izplačajo. Ob vsem skupaj pa je treba dodati še spreminjanje mej, držav, zakonodaj in katastrov.

Veliko težav je ljudem prinesla nova meja v Istri, ki je prekinila naravne poti in vsakodneвне stike med prebivalci, ki so vedno živeli skupaj. To bi radi ublažili z dvema maloobmejnima mejnima prehodoma: Hrvoji in Brezovica, dogovorjen je bil le eden.

Mučunigi ali po domače tudi Moćenigi so ostali na slovenskem ozemlju, a pot do njih gre od Hrvojev mimo Kučibrega po hrvaški strani. Cesta je na meji zaprta z zapornico s ključavnico, ključ pa so dobili le dvolastniki. Med temi pa ni Bembičev, ki so nekoč živeli v tej vasici, saj so se že leta 1971 kot zadnji izselili iz te vasi v Trst.

V tem delu Istre propada tudi veliko kulturnih spomenikov. Od nekdanjega gradinskega gradu sta ostala le še dva napol porušena obrambna stolpa, imenovana Starci, do njih pa ne vodi niti kozja steza. Postavljena sta na strmem pobočju enega od tamkajšnjih hribov in obrnjena proti vzhodu, torej proti smeri, od koder so prihajali Turki. Slišal sem tudi zanimivo zgodbo, da sta ta dva stolpa še iz tistih časov, ko je morje segajo do skalnatega roba, na katerem stojita, to pa zato, ker so na skalah našli enake kovinske rinke, ki so podobne tistim za privezovanje bark. Jaz bi prej rekel, da so nanje navezovali vrvi za plezanje ali pa pritrdili viseče lestve, ki so jih lahko ob prihodu Turkov potegnili gor.

Starci ali Gradinska stolpa, ki jima pravijo tudi Gradinski grad ali Tabor (foto: Tomi Beškovnik).

Ljudje govorijo tudi o novih naravnih nesrečah, med katere naj bi sodile tudi upravna birokracija, spomeniško varstvo, inšpekcije in davkarija. Če je od tega, kar slišiš v pogovorih z ljudmi, samo polovica res, je dvakrat preveč. Najbrž je res lažje zakomplicirati življenje siromakov kot pa vplivnih politikov in požrešnih gospodarstvenikov ter njihovih birokratov. Sem pa v Abitanti v pravo veselje slišal, da jim zavod za spomeniško varstvo iz Pirana zelo pomaga in da so nekaj pomoči za reševanje kulturne dediščine dobili tudi na občini Koper. Očitno ime Abitanti še vedno zveni.

Emil pravi, da je Istra srce Evrope. No, njena oblika je res podobna srcu, vendar ta Evropa ni več tako mlada in lepa, kot je bila v tistih časih, ko je še živel njen oče Zevs. Tako stara, grda in polna izrastkov ter gub, kot sedaj zgleda na zemljevidu, ne more biti pravo srce. Evropa ima na svojem severu že novo umetno srce s štirimi ali več bajpasi.

Kakšen pa je Istran, so me večkrat vprašali v Ljubljani, Mariboru in tudi v Kopru. Jaz sem in nisem pravi Istran, »sem jušto s konfina«, v meni je tudi nekaj Kraševca in mogoče še več Tržačana, to mesto nam je v zgodovini dalo pravi pečat, tako da lahko vidim Istrana od znotraj in od zunaj, pa jim rečem: »Takšen kot vsi drugi ljudje. Med njimi so dobri in slabi, vendar veliko več dobrih kot slabih, veliko več kot drugod. Zakaj? Ta narod je na fino presejan. Tisti, ki so bili ambiciozni, uporniški, oblastniški ali pa samo zvedavi, so se ob vseh selitvah, ki jih je ta Istra doživela zaradi lakote in vojn, odpravili po svetu. Ljudje iz teh krajev so kot obmorsko ljudstvo, pomorščaki spoznali svet. Tu tudi najbolj preprost kmet ve, kaj je onstran morskih valov. Celo pravi mali poliglotti so, saj večina zna po tri jezike. Doma so ostali tisti najbolj delavni, navezani na svojo rodbino, zemljo in Istro, tudi tisti zavedni, ki se niso hoteli prodati. Toliko časa so se v zgodovini zanjo borili, da jo res znajo ceniti. Ti ljudje vedo, kje je lepo. Tudi vi radi prihajate k nam, a ne? Zato pa tisti, ki so odšli, toliko jokajo za svojo Istro. Škoda, da za to obtožujejo samo druge in tudi nas, ki smo ostali. Nekateri pravijo,

da smo Istrani trmasti osli. Kakšen je res, vendar mene ta pravi Istrani bolj spominjajo na tiste mogočne boškarine, ki so skorajda izginili, saj so nudili veliko več mesa kot pa navadno govedo ...«

Ko sem delal oddajo, so mi rekli, da sta v Angelovi »štali« v Abitantih še zadnja »muša« v Istri in star osel. Nekoč so v vsaki vasi imeli več glav živine, kot pa je bilo ljudi, tu v Istri pa je vsaka hiša imela tudi skromnega tovrnega osla, ki je okoli hiše pridno mulil grmičke in travo.

Poleg ljudi, vasi, kulture tu izumirajo tudi domače živali. S tega dela Istre niso izginili samo boškarini, tudi oslov, »muš« ali mezgov in mul ne vidiš več. Koza, ki je bila nekoč simbol revne Istre, pa postaja ponovno moderna. Celo nekateri prišleki jih gojijo, da bi se ja videlo, da so pravi Istrani. Posebej pa nas lahko veseli, da se je po nekaj desetletjih v ta pozabljeni del Istre, in to prav v Abitante, vrnil tudi boškarin. *Eppur si muove*. Da, eden od najbolj vztrajnih potomcev tistega Periča, ki je tu zakopal s krampom, ni samo obnovil stare hiše in kleti, ampak leta 2014, dvajset let po naši oddaji, tudi hlev in vanj privezal junico boškarinov. Njegov daljni nono bi mu najbrž tako, kot se je naučil tam v Benetkah, Padovi ali Ferrari, rekel: »Grazie, Gracijan!« In kar je še najpomembnejše: njegov sin Martin se je odločil, da bo postal pravi kmet in naprej gojil koze in tudi boškarine.

V Abitante in Hrvoje sem se zadnjič vrnil malo pred objavo tega besedila, da sem naredil še nekaj fotografij in obiskal stare prijatelje. Opazil sem še več ruševin, med temi pa tudi več lepo obnovljenih hiš. Nekateri so se že vrnili, drugi pa se še vračajo. Tako pravijo in tako si res želijo, vendar ti Abitanti so še vedno na koncu sveta. V vas so prišli umetniki, njihovi najbližji »sorodniki« iz spomeniškega varstva pa še marsikdo. Občina je v tem času uredila ulično razsvetljava, tako da se ruševine res lahko lepo vidijo tudi ponoči, vendar telefonski kabel se konča pri prvi hiši v vasi, kamor so ga pripeljali za našo prvo oddajo. V Abitanti seveda lahko uporabljate mobitele, vendar le preko hrvaških operaterjev. Kako je

z računi za telefon, tisti, ki hodite na dopust v Dalmacijo, veste. Tu pa je še vedno največji problem cesta. Za tiste, ki enkrat letno pripeljejo v Abitanti po beli zaprašeni poti, je to zagotovo eksotičen spomin na otroštvo in še neokrnjeno naravo, za one, ki morajo vsako jutru na dolgo pot do delovnega mesta, pa je to predvsem velika ovira.

Boškarina (foto: Društvo Boškarin)

Abitanti so bili in še vedno ostajajo simbol propada naših vasi. Kriza sicer vedno bolj pritiska na ljudi in marsikdo se odloča za

življenje na vasi ali celo vrnitev, vendar samo, če se mu bo to izplačalo. Ti, ki so na oblasti, pa so in bodo vedno razmišljali tako kot Bog, ki je brado ustvaril najprej sebi. Ta istrski človek, njegova kultura in vasi so očitno tako daleč od sedanjih skrbi centralistične Slovenije in bogastva željnih oblastnikov, da se bo to propadanje še nadaljevalo. Samo po sebi se ne bo ustavilo: Koper je še vedno premajhno mesto, majhno пристanišče majhne dežele, da bi od njega živel tako veliko zaledje. Mogoče ko bodo meje s časom res izginile, tudi iz glav, bo to istrsko podeželje ponovno zaživelo kot enoten polotok in zaledje vseh obmorskih mest, od Trsta do Reke. Trst pa se bo moral sam prepričati, da ni več tisti nekdanji avstro-ogrski ali srednjeevropski New York, ni več na stežaj odprto mesto izobilja, blaga in ljudi z vseh vetrov, ni več stičišče idej in kultur. Je že napol gnila melona, ki Istro še vedno zavija v smrad nacionalizma in sosedskih pretenzij.

Istra pa ni samo podeželje, Istrani niso samo tisti, ki živijo v vaseh, Istra so tudi mesta in smo tudi meščani. Sedaj smo v večini tisti, ki smo prišli iz vasi, istrskih, kraških, štajerskih, prekmurskih in z vseh koncev in krajev nekdanje Jugoslavije. V večini smo potomci tistih, ki so s trebuhom za kruhom iskali boljše življenje, a žal tudi takih, ki so bežali pred nečim, ne samo revščino, ki so hoteli uresničiti svoje želje po oblasti in slasti. Lahko bi rekli, da so mesta in ljudje v njih zrcalna podoba – to, česar ima eden preveč, ima drugi premalo. Skupaj so pravi izziv za razvoj, le združiti je treba ljubezen do Istre, do domačega kraja (tega tu, ne onega, ki so ga zapustili), in željo po razvoju ter drznost, staro in novo znanje.

Zakaj sem vrnil tisto misel v oklepaj? V začetku osemdesetih let prejšnjega stoletja sem bil kot odgovorni urednik povabljen na neki seminar za vse vodstvene in vodilne kadre na Slovenski obali, ki naj bi trajal petek, soboto in nedeljo, pa se je cela dvorana direktorjev in politikov uprla organizatorjem. In zakaj? Ob protestu so navajali: »Ker to soboto in nedeljo ne bomo mogli domov v svoje

kraje!« Ko so mene vprašali, zakaj tudi jaz ne protestiram, sem rekel, da to mene ne moti, ker sem jaz tu doma.

»A, ja?« so se čudili.

Mogoče pa bo Koper, ko bo s to novo somestno tvorbo, imenovano Obala, še nekoliko zrastel, vendarle postal bolj prodoren, odprt in bo dal tisti novi impulz temu najbolj severnemu zalivu Sredozemlja. Pa bo odprt tudi za nova priseljevanja, za nove Periče, ki bodo iskali delo, prostor za svoj novi dom? Bo ob tem znal ohraniti identiteto Istre? Abitanti, Zanigrad in druge prazne ali izpraznjene vasi so še vedno v Istri in tam je sedaj dovolj prostora.

Še vedno nas čakajo ...

Po taki poti se življenje ne more vrniti v svojo vas. Noče se!

Scenariji nekaterih JRO v Istri

(V izvorni obliki)

Abitanti so v Istri II.

Javna radijska oddaja

Miloš Ivančič

Snemanje prireditve v koprskem gledališču: 24. 3. ob 16.00

Predvajanje: 26. 3. 1995 ob 13.30

Scenarij javne oddaje

LOREDANA: Cenjeni gostje, drage obiskovalke in obiskovalci v dvorani,

ALEKS: spoštovane poslušalke, dragi poslušalci pri radijskih sprejemnikih,

LOREDANA: Aleks Krebelj in

ALEKS: Loredana Vergan vas najprej lepo pozdravlja

LOREDANA: in želiva, da bi vam bilo v naši družbi čim bolj prijetno.

ALEKS: V Brezovici pri Gradinu, na robu slovenske Istre, smo decembra lani pripravili javno radijsko oddajo. Naslovili smo jo »Abitanti so v Istri«, da bi tako povedali, da je v Istri še več podobnih vasi, kot so Abitanti, ki ostajajo brez prebivalcev ali so morda že prazne.

LOREDANA: Vendar samo opozarjati je premalo. Zato smo hoteli tudi pomagati. Naša oddaja je bila tudi dobrodelna akcija zbiranja pomoči za obnovo dobre tri kilometre dolge ceste od Gradina do Abitantov, po kateri bi se vrnilo življenje v to enkratno istrsko vas.

ALEKS: Trije starejši, ki so še ostali v vasi, tega ne morejo narediti, tudi Krajevna skupnost Gradin ne more pomagati, saj ima še veliko drugih problemov, med katerimi je najbrž najbolj znan porušeni stolp v Hrvojih. Zato smo z našo dobrodelno prireditvijo prišli v Koper, glavno mesto

slovenske Istre. Oddajo iz Brezovice smo le dopolnili in jo oblekli v gledališki frak.

LOREDANA: »Abitanti so v Istri« smo dali naslov naši oddaji, zato da bi spomnili naše poslušalce, da Abitanti še vedno so, da so tu v Istri in da morajo ostati. Ostati morajo zaradi nas in naših otrok, da fantom ne bo treba več daleč po nevesto in dekletom ne po ženina, kot pravi pesem, povezana v venček domačih istrskih, ki jih je priredil skladatelj Aldo Kumar. Prisluhnimo zboru osnovne šole Gračišče, ki nam bo pod vodstvom Vesne Kumar zapel AEIOU, Dove ti vadi Luigi in Moja mati čuha kafe.

ŠOLSKI ZBOR: AEIOU, DOVE TI VADI LUIGI IN MOJA MATI ČUHA KAFE

ALEKS: Ja, včasih je bilo v teh odmaknjenih istrskih vaseh veliko otrok, družine z več kot desetimi otroki niso bile nobena redkost. Danes v vsej vasi jih ni toliko kot nekoč v eni hiši. Osnovno šolo Gračišče, ki letos praznuje 40-letnico, obiskuje 115 šolarjev in 33 predšolskih otrok. »Malo,« boste rekli tisti, ki poznate vrvež mestnih šol. Izredno malo, če povemo, da so to vsi otroci iz dveh krajevnih skupnosti, ki imata 32 vasi in zaselkov. Vedno več vasi je brez otrok. V teh dvorišča prerašča trava, »baladurji« se upogibajo času, strehe so se sesule, zidove obrašča robida in iz praznih oken poganjajo ukrivljene veje ruja.

Kakšne vidi te Abitante avtor današnje oddaje Miloš Ivančič z besedami igralca stalnega slovenskega gledališča iz Trsta Vladimirja Jurca:

V Abitantih ni več otrok. Tu so le še trije starejši prebivalci, že v spoštljivih letih: zakonca Ivanka in Angel Perič in Erminijo Radešič. Erminijo gre občasno po kruh in drugo »špežo« s svojim invalidskim triciklom. Kdor je videl cesto, po kateri se mora peljati, težko verjame, da jo je s takim vozilom možno prevoziti. Večkrat mu to pot prihrani Mirko Curk, ki se je sem umaknil iz mesta in ki je četrti, vendar občasni prebivalec Abitantov. »Vikendaš« bi rekli. Veliko lažje je Angelu in Ivanki, Iki na kratko, ki se je sem poročila iz Dalmacije, onadva sta v dveh in imata v pustih večerih prazne vasi vsaj družbo. Živita v hiši številka ena. To je menda še tista prva, ki jo je pred stoletji sezidal neki Perič, ki mu kot prišleku v nobeni od sosednjih vasi niso pustili sezidati hiše in je na meji med dvema vasema zasadil kramp in rekel: »Tu bomo 'abitanti'.« Oba zadnja Periča v tej vasi izgledata trdna kot grči istrskega hrasta. Čisto raznežena pa, ko ju obišejo vnuki z bližnjega Belvedurja. Le takrat je v vasi nekaj otroškega veselja.

Pa ni bilo vedno tako. Starejši se še spominjajo hiš, polnih otrok. V Abitantih je v 20 hišah živelo okrog 130 ljudi. Predstavljajmo si živahnost v teh danes osamljenih in na pol porušenih stavbah, na dvoriščih, na ulicah, pod »portoni«, na bližnjih »bržinah« in na bolj oddaljenih poljih. Koliko otrok, psov, sto petdeset glav živine. Vaščani so bili zelo delavni. To se pozna po lepih in velikih stavbah.

Vendar pridejo vojne, meje, krize. Istra jih pozna veliko. Po petih letih vojne so ljudje z navdušenjem čakali boljše čase. Žal so deset let le zaman upali in čakali, da se bodo odprle meje in da bodo lahko v Trstu, tako kot stoletja prej, prodajali to, kar je zraslo na njivi, pašniku ali v gozdu. Zatem so začele rasti tovarne, odpirale so se šole. Delo in boljše življenje so ponujali v mestih, tu in onstran meje. Vasi so se izpraznile. Nekateri so tako hiteli, da so celo vino pustili v sodih. Pred tem so bili Periči samo v Abitantih. Odprite danes telefonski imenik. 145 naslovov boste našli, in to večji del v teh naših treh obalnih mestih.

Zato pa je danes v vasi tišina. Le če kdo pride, se oglasio Erminijotovi psički. Angelovi »muši«, ki sta menda zadnji v tem delu Istre, le redko zarigata, saj imata dovolj hrane. Tudi »freze« se ne sliši, Angel pravi, da bolj zaupa »muši«. Nekoč lepe hiše zijajo v nebo z vdrtimi strehami, odprtimi vrati in okni kot skeleti. Tišina je tako globoka, da imaš posebno ob sprehodu skozi spodnji del vasi občutek, da si na pokopališču. To pa je tudi neke vrste pokopališče – »čimiter« naših otroških spominov, vseh skoraj resničnih pripovedk, domače pesmi, običajev, navad, arhitekture ... naše identitete.

In da ne bi bilo to tudi res, smo se odločili, da pripravimo prejšnjo in tudi to in še kakšno naslednjo oddajo. Da vas spodbudimo, da pomagate. Zdaj je zadnji čas in je tudi pravi čas, da se še kdo vrne. Ljudje se namreč ponovno zanimajo za svojo domačijo. Minili so časi, ko so se hoteli znebiti svoje zemlje ali celo svojega kmečkega porekla. Tod je zemlja rodovitna, pašniki so široki, gozdovi vedno bolj gosti. Tu je čist zrak in veliko lepega se vidi. To je pa danes že kapital. Predvsem pa vedno močnejša in bogatejša mesta so blizu, v katerih se da zaslužiti za boljši jutri in ki vedno bolj nadomeščajo nekdanji Trst.

LOREDANA: Za cesto, za 3200 metrov dolgo asfaltno prevleko stare neurejene poti, po kateri se bo v Abitante vrnilo življenje, lahko prispevate na žiro račun Krajevne skupnosti Gradin s pripisom ZA ABITANTE ali vplačate v trgovini v Brezovici ali vsak ponedeljek na sedežu Krajevne skupnosti Gradin med 13. in 15. uro.

Za Abitante in za Istro, pa bodo sedaj zaigrali tudi naši prijatelji, Istrski muzikanti: Emil Zonta, Luciano Kleva in Pietro Monaro. So med redkimi, ki si že leta prizadevajo za ohranitev istrskega ljudskega izročila, v katerem se izraža pestrost narodov in kultur.

Najstarejša znana glasbila iz teh krajev, kot so šurle, meh, pive in sopele, že dolgo privlačijo pozornost etnomuzikologov. Istrski muzikante nam bodo danes predstavili violin, bajs in staro harmoniko plonerico ali triještino. Zaigrali in zapeli nam bodo Saltin od Palmireta, Starinski ples.

ISTRSKI MUŽIKANTI – 6 MIN.

Istrski muzikanti: Luciano Kleva, Pietro Monaro in Emil Zonta (foto: Patrizia Zonta)

ALEKS: Našemu klicu na pomoč so se prvi odzvali trije znani slovenski istrski kulturni ustvarjalci: akademski kipar Jože Pohlen, pesnik Edelman Jurinčič in pisatelj Marjan Tomšič.

SILVA: POHLEN, JURINČIČ, TOMŠIČ

LOREDANA: Ko smo se pripravljali na to oddajo, smo iskali tudi kakšen pevski zbor, saj so se v vasi fantje nekoč hitro zbrali. Vendar hitro smo lahko ugotovili, da tu lahko najdemo samo solo pevce. Kako bi lahko v neki vasi, ki ima tri prebivalce, naredili zbor? Pa smo ga vseeno. Naš neutrudljivi prijatelj Emil Zonta se je lotil dela in našel enega pevcu v tej, drugega v drugi vasi in tako naprej. Vidite, za en majhen zborček jih je že. Nekaj večerov zapored so se dobili v gostilni in se posebej za to priložnost tudi nekaj naučili. Najprej so pod vodstvom Emila poizkusili zapeti Kan si grete mladetina, kot jo je pred petnajstimi leti zapela Marija Matelič iz Pregare, nato domačo Predi, predi hći moja. Prvo ob spremljavi harmonike, drugo pa meha in šlo je zelo dobro, nato pa so za prijetno presenečenje sami zapeli še One dvi naranče, h kateri gre spremljava velike sopele.

Prisluhnimo jim.

DOMAČA PEVSKA SKUPINA – 6 MIN.

ALEKS: Istra je čudovita dežela mehkih gričev, živih barv, močnih boškarinov, vendar v primerjavi z dolinami in ravninami severnejših delov Slovenije skope zemlje. Pravijo, da tudi zato v Istri ni pisateljev, ki bi pisali dolge tekste. Tudi pravljice in pripovedke so kratke. Zato pa so tu doma pesniki.

Iz Svetega Martina pri Buzetu iz krajev, ki so vedno živeli složno z ljudmi s te strani meje, smo povabili Mileno Draščič - Rušnjak. Milena piše v domačem kajkavskem narečju, opeva ljudi, domače hiše in kamne. Danes se bo predstavila z ljubeznijo do in med ljudmi. Pesem Marija govori o starih ljudeh, Ne špijaj, ne glej pa o ljubezni.

MILENA DRAŠČIČ RUŠNJAK: PESEM – 2 MIN.

ALEKS: Tako kot se rušijo hiše, tako kot gmajne odžirajo polja, tudi nacionalni jeziki izrivajo domači dialekt. Nekateri pa se ne dajo. Milena Draščič Rušnjak, katere bogastvo domače besede smo prej občudovali, ni prišla sama, pripeljala je tudi skupino otrok, s katerimi skrbi, da se istranščina ne bo izgubila. Igor Pavletić, Sidonija Grabar, Sonja Pincan in Marko Flego nam bodo uprizorili kratko zgodbico Tati ali ladri. Bolj kot o tatovih pa govori o stari ljubezni, ki nikoli ne zarjavi.

SKUPINA OTROK IZ SV. MARTINA: TATI ALI LADRI

ALEKS: Včasih rečemo, da je neka dežela kot slika. To zagotovo velja tudi za Istro. Vendar v tem primeru ne veš, ali je to ena slika ali tri. Dve meji jo namreč delita na tri države in tri narode. Njena pestrost je razrezana na tri dele, na tri slike. To se lahko naredi s sliko, ne pa z glasbo. Glasba je brez meja, zato so naši preostali gostje še iz obeh preostalih slik Istre. Iz hrvaškega dela, Hodujonske doline ali iz Mlinov, so prišli tudi trije fantje, ki so si dali ime Mlinske kamne. Znano je, da so Hodujone imele svojo »mužiko« v sestavi: violin, klarinet in bajs že pred 150 leti. Ti mladi fantje hočejo danes nadaljevati tradicijo svojih nonotov, vendar tudi pri njih se danes čuti močan vpliv slovenske alpske glasbe, ki je prisotna po vsej Istri.

Najprej bodo zaigrali znan »šaltin« Tri po štiri. Za drugo skladbo so izbrali polko iz mesteca Kastav nad Reko Od sobote do nedelje. Tam deluje znana skupina Kolaž, ki po vzoru Avsenika sklada nič manj zavidljive polke. Mlinske kamne.

ANSAMBEL IZ MLINOV – 6 MIN.

LOREDANA: Tudi če govorite o ljubezenskih spletkah ali o ukradenem plugu, se v pogovor pogosto prikrade Trst. Istrske vasi, kot tudi kraške, so pol drugo stoletje živele od velikega avstro-ogrskega pristanišča in tudi pomembnega slovenskega kulturnega in gospodarskega centra. Čeprav ga je meja izrezala od svojega zaledja, je še vedno prisoten v istrskem vsakdanu. To vedo posebej otroci, saj kakšna sladkarija ali igrača še vedno pride iz Trsta, kjer marsikatera nona zasluži kakšno liro. Kako humoristično pa vidijo ta naš svet otroci, nam bosta predstavili učenki gračiške šole Kristina Ugrin in Mojca Mikolič pod mentorskim vodstvom Nevenke Čermelj. Milo za žajfo.

SKEČ: MILO ZA ŽAJFO – 5 MIN.

ALEKS: Marjan Tomšič je Istri namenil večji del svojega pisateljavanja. Istro moraš imeti rad, da jo lahko doživiš v njeni vsebini. Se bolj jo vzljubiš, ko nemočen gledaš njeno propadanje. Prisluhnilo odlomkom iz novele Angelić muj iz zbirke Kažuni.

(LOREDANA BERE TOMŠIČEV TEKST.)

ALEKS: Podobno doživlja Istro Edelman Jurinčič, ki pripravlja novo knjigo pesmi Pod Sočergo v maju. Prisluhnilo Istrski zoni.

(LOREDANA BERE JURINČIČEVO PESEM.)

ISTRSKI MUŽIKANTI

OBJAVA DAROVALCEV

LOREDANA: Ne pozabite: ABITANTI SO V ISTRI. Pomagajmo jim zgraditi cesto. Denar zbiramo na žiro računu Krajevne skupnosti Gradin pri SDK Koper, št.: 51400-645-50176, s pripisom ZA ABITANTE, v trgovini v Brezovici in vsak ponedeljek na sedežu krajevne skupnosti med 13. in 15. uro.

Povejte to tudi drugim.

In prav za konec: manjka nam še drugi delček prej omenjene istrske slike, tržaški del. S prešernostjo svoje harmonike nam ga prinaša profesor glasbe Zoran Lupinc. Da bo slika bolj pestra, mu bo z bajsom pomagal Emil Zonta. Poslušali bomo Tržaško koračnico, Landler in venček ljudskih Stu ledi.

ZONTA IN LUPINC – 6 MIN.

LOREDANA: Naš svet je tako majhen, a so med nami velike razdalje. Nekatere smo si postavili tudi sami. Mi smo danes odkrivali novo podobo Istre, ki seveda želi ostati posebna, kot je svojstven vsak kraj. Obenem pa se hoče pridružiti drugim z dobrimi cestami, obnovljenimi vasmi in polji. Ponovno hoče zaživeti.

ALEKS: Spoštovani gostje, drage obiskovalke in obiskovalci, spoštovane poslušalke in poslušalci pri radijskih sprejemnikih. Naša oddaja je sicer pri koncu, vendar še ni končana. Naša oddaja je namreč dobrodelna akcija. Končana bo, ko bomo zbrali denar za asfaltiranje ceste do Abitantov, ko se bo kdo od Peričev ali Radešičev ali drugih potomcev nekdanjih prebivalcev Abitantov vrnil v to vas in začel obnavljati svojo hišo, ko se bo v Abitante in druge podobne vasi v Istri začelo vračati življenje. Zato se slišimo ponovno.

LOREDANA: To je bila javna radijska oddaja »Abitanti so v Istri«.

Zamisel in scenarij za oddajo je pripravil Miloš Ivančič, pri tekstih in intervjujih je sodelovala Silva Ferletič, glasbeno uredništvo: Emil Zonta, tehnična ekipa: Igor Belcijan, Darko Pejič in Marko Buhaj, režija: Livio Crevatin, uredništvo: Zdenko Ferletič.

Za pomoč pri izvedbi se zahvaljujemo vsem sodelujočim Istranom in drugim gostom, Zvezi kulturnih organizacij Koper in trgovskemu podjetju Jestvina.

Travnik pred Bucajevo domačijo v Zanigradu, kjer smo pripravili naslednjo javno radijsko oddajo.

Vrnimo se v Zanimigrad

Javna radijska oddaja

Avtor: Miloš Ivančič

Snemanje na travniku pred vasjo Zanimigrad: 17. 6. 1995 ob 18.00

Predvajanje: Radio Koper, 18. 6. ob 10.35

NAPOVED – ŽIVA:

Praznični dnevi, ko imamo nekaj več prostega časa, so primerni tudi za nekoliko daljše oddaje. Vse, ki niso uspeli poslušati posnetka naše javne radijske oddaje v Zanimigradu, ki smo jo priredili v tej vasi brez prebivalcev v začetku poletja, vabimo sedaj, da naslednjih 50 minut ostanejo z nami.

OSTALO NA TRAKU S0896, TRAJA: 50' 15"

SCENARIJ

JANJA: Drage poslušalke, spoštovani poslušalci pri radijskih sprejemnikih,

ALEKS: cenjeni gostje, drage obiskovalke in obiskovalci, dobrodošli na sveže pokošenem travniku pred Zanimigradom.

JANJA: Pozdravljava vas Aleks Krebelj in

ALEKS: Janja Lešnik in zahvaljujema se, ker ste se odzvali našemu povabilu »Vrnimo se v Zanimigrad«.

JANJA: Našo oddajo smo poimenovali »Vrnimo se v Zanimigrad«, v vas brez prebivalcev, kjer je življenje izumrlo in kjer se rušijo hiše, izginjajo sledi naše tisočletne kulture. Pomagajmo ohraniti vsaj to, kar je še ostalo. Če je za Zanimigrad ali Brežec prekasno, je zagotovo še čas za sosednje vasi. Zato je ta oddaja namenjena tudi njim.

ALEKS: Zanimigrad je vas na Kraškem robu nad Hrastovljami in Dolom, pod Zazidom in Podpečjo, na slikovitem prelomu med kraškim in istrskim svetom. Tu so od pamtiveka vodile trgovske in vojaške poti. Tukaj, kjer se Mediteran najgloblje zajeda v Evropo, je obhod nad severnim Jadranom, je bližnjica med Vzhodom in Zahodom. Strme previsne stene kraškega roba in bistre vode, ki izvirajo pod njimi, so bile kljub tej poti, po kateri so prihajali tudi sovražniki, idealen pogoj za razmeroma varna naselja. Ljudje so se zatekali v jame, si zgradili stolpe ali visoko obzidane cerkvice. Tu so

že tisočletja gradili svoje domove, jih branili, obnavljali, širili in lepšali s čudovitimi freskami. Vendar prišel je tudi naš čas, čas velikih sprememb in vrtoglavih hitrosti. Nekdanje starodavne poti so najprej zaprle meje, nato jih je z vasjo vred presekala železniška proga, ki so jo starci mistično napovedovali že v ustnem izročilu. Večtisočletno življenje Zanigrada se je ustavilo ravno v dobi naše generacije, zato smo si rekli: Ustavimo to propadanje, vrnimo se v Zanigrad.

JANJA: Naši akciji se je prvi z veseljem odzval koprski pihalni orkester, ki ga vodi Dario Pobega. To je 70 mladih fantov in deklet, ki so gostovali že skoraj v vseh evropskih državah in prinesli domov številna odličja. V naših studiih so pravkar posneli stare istrske plesne, take, kot so jih nekoč igrali prav v teh vaseh. To so tudi koračnica Istra, Dopaši iz Babičev, Dopaši iz Ospa in Stara polkica iz okolice Kopra. S svojo glasbo in s svojim nastopom na današnji prireditvi simbolično dokazujejo, da imajo tudi mladi odnos do ljudskega izročila in nekdanjih domov.

PIHALNI ORKESTER KOPER: 4 PLESNI MOTIVI

JANJA: Zanigrad je naša zgodovina, poln je manj znanih dokazov naše kulture ali še nepojasnjenih pojavov in govoric. Pravijo, da so tu živeli ljudje že zdavnaj, še ko so bila bivališča v jamah. Tu so kamni, za katere pravijo, da so obdelani samo z drugimi kamni, brez uporabe kovin. Duhove razburjajo tudi tako imenovani Kraljevi grobovi, ki spominjajo na prazgodovinske spomenike. Dokazano pa je, da so tu staroselci gradili »kaštelirje« že tisoč let pred našim štetjem. Zelo živahno je moralo biti tudi kasneje, ko so tu stari Rimljani gradili cesto proti vzhodu. Slovani so se sem naselili že zgodaj. V sosednji Predloki so ostanki slovanske nekropole že iz 8. stoletja. Po ljudskem izročilu pa naj bi bil Zanigrad tudi zadnji grad, ki naj bi ga porušili Turki, vendar že pred tem je bilo v kamen na cerkvi vklesano ime Zvonigrad. Tukajšnja s kamnitimi »škrkami« krita cerkva svetega Štefana je že iz 14. stoletja. Freske na njenih stenah sicer niso tako znane kot tiste iz sosednjih Hrastovelj, vendar so še starejše. Izredno dragocena je slika iz usnjene oltarske obloge. Njen posnetek je kot papeževa čestitka pred nekaj leti obkrožil ves svet. Zanigrad pa je imel nekoč tri cerkve. Tu so bile tri rodbine, trije priimki: Bucaj, Markončič in Rožnik, in vsaka je imela svojo cerkev. Danes v tej vasi ni več ne Bucajev, ne Rožnikov in ne Markončičev, zadnji prebivalec te vasi je umrl pred dobrimi tremi leti, ostali pa so se že pred tem odselili v obalna mesta ali v tujino.

Miloš Ivančič, ki je pobudnik tega srečanja, pa jih je hotel ponovno zbrati v njihovi domači vasi, zato mu predajmo besedo.

MILOŠ: POGOVOR Z ZANIGRAJCI

ALEKS: Spodaj v sosednjem, slaba dva kilometra oddaljenem Dolu, kjer se začinja rižanska dolina, kjer imajo več vode, večje njive in vinograde kot v Zanigradu, predvsem pa asfaltno cesto, je življenje neprimerno udobnejše kot tu pod steno. V Dolu je še veliko mladih in tudi pogosto se zavrtijo. Kako ne, saj imajo dobre muzikante in odličen muškat. Njihovega vina vam po radijskih valovih ne moremo ponuditi, lahko pa zvoke iz harmonike Mirka Kocjančiča. Zaigral nam bo v teh krajih priljubljeno slovensko ljudsko V dolini tihi. In ker so bili ti kraji vedno navezani na Trst, še eno tržaško polko.

Da ne bi ostali samo pri vinu in muziki, bo nato naša novinarka Irena Cunja povabila sem pred publiko še Oskarja Kocjančiča.

Zdaj pa: tako igrajo v Dolu ...

MIRKO KOCJANČIČ: DVE SKLADBI

IRENA CUNJA: POGOVOR Z OSKARJEM KOCJANČIČEM

JANJA: Po kraškem robu so vedno vodile poti, le redkokdaj so jih meje tako prekinjale kot jih danes. Sedaj je kraški rob prerezan z dvema državnima mejama: na jugovzhodni strani je le nekaj kilometrov do Hrvaške, na severozahodni strani pa le nekaj več kot deset kilometrov do Italije. Ko ni bilo teh meja, še posebno, ko so vsi skupaj živeli od Trsta, so se tako rekoč dnevno srečevali na cesti in na tržnicah, ob nedeljah pa na plesih. Patrone so si tako lepo razdelili, da so imeli »šagre« vsako nedeljo v drugi vasi, zato je bila »žlahta« povsod. Danes se njihovi potomci skorajda ne poznajo več. Da bi vsaj nekaj pristnosti nekdanjih stikov oživili, smo povabili na to oddajo muzikante iz Roča in pevce iz Doline. Iz Roča so prišli Albert Zornad, Denis Gaber in Sergio Grzinič, s seboj so prinesli bajs, violin, harmoniko in dobro voljo. Zaigrali nam bodo Starinski ples (in Mihčevo polko).

MUZIKANTI IZ ROČA: STARINSKI PLES IN MIHČEVA POLKA

POGOVOR IRENA CUNJA: BUCAJ, ROŽNIK

JANJA: To so bili naša novinarka Irena Cunja in njena dva sogovornika, Guštin Bucaj in Albin Rožnik.

Povedali smo že, da so včasih fantje pazili, da so se »šagre« lepo vrstile, da ne bi katere zamudili, vendar sta začetek lepega vremena in pomlad zahtevala svoje. Prvo nedeljo v maju so imeli zabave hkrati v več vaseh, tudi v Zanigradu, ne samo v Dolini pri Trstu. Žal jih v Zanigradu že dolga desetletja ni več, zato smo povabili v goste prijatelje iz Doline, kjer na svojo Majenco ne pozabijo nikoli. Kar dvajset pevk in pevcev nam je posebej za to priložnost prišlo s pesmijo predstaviti to najlepšo spomladansko zabavo fantov in deklet pod visoko postavljeno češnjo na »placu«. Zapeli nam bodo: Na Gorici – na placu in Eno drevce mi je zraslo.

ZBOR IZ DOLINE

ALEKS: Z gosti naše oddaje potujemo po kraškem robu, iz Doline se čez osapsko dolino vračamo proti Zanigradu. Vmes je kot na prelazu vasica Katinara ali Spodnji Črni Kal. Tu je doma današnji zadnji sogovornik Miloša Ivančiča, profesor geografije, nekdanji predsednik občine, publicist in soavtor nekaterih monografij naših krajev, Raul Šiškovič.

MILOŠ IVANČIČ: POGOVOR Z RAULOM ŠIŠKOVIČEM

JANJA: Zanigrad ni edina prazna vas. Dva kilometra više proti Podgorju je prazno tudi naselje Brežec, koliko pa jih je spodaj v Istri, v katerih živi le še nekaj starcev! Kaj narediti, da bi ohranili te čudovite pomnike in spomine na naše nekdanje domove in našo preteklost, trdno in zanimivo grajeno starodavno vas, cerkvico z več kot 500 let starimi freskami, zanimivo steno, narobe jamo, fantastične Kraljeve grobove in da ne naštevamo naprej – čudovit razgled ... Kaj narediti, da ne bomo mi tista nova barbarska generacija, ki je dovolila ta propad?

ALEKS: Mi smo pripravili to javno oddajo, povabili domačine k sodelovanju in vas poslušalce k poslušanju, zato da vas na to spomnimo in spodbudimo k iskanju rešitev.

Govorili so predvsem starejši, vendar peli in igrali pa večinoma mladi, zato sklenimo to oddajo z najmlajšimi, z učencema osnovne šole Dekani, Tadejo Štefanc in Dejanom Stoparjem. Pod vodstvom mentorice Lilijane Gustinčič Furlan nam bosta z izštevankami pričarala nekaj otroškega veselja, ki ga bodo nato sklenili mladi godbeniki Pihalnega orkestra Koper pod vodstvom Daria Pobege. Zaigrali bodo tudi Setepaši, za katerega so v bližnjem Ospu pripovedovali otrokom, da ga v jami pod goro plešeta tudi Kralj Matjaž in Alenčica – sedem korakov gor in sedem korakov dol, sedem gor in sedem dol ...

TADEJA ŠTEFANC, DEJAN STOPAR: 4 IZŠTEVANKE

PIHALNI ORKESTER: ŠTIRI KRATKE SKLADBE

VMES ODPOVED:

JANJA: Z glasbo Pihalnega orkestra Koper vas pozdravljamo vsi nastopajoči na javni oddaji Vrnimo se v Zanimigrad.

Avtor oddaje Miloš Ivančič, novinarka Irena Cunja, glasbeni redaktor Ivan Tavčar, tehnična ekipa Boris Rabak, Marko Filli in Rado Kozlovič, režiser Livio Crevatin, odgovorni urednik Zdenko Ferletič in voditelja Janja Lešnik in Aleks Krebelj.

»Tok san beja, tok ću bet«

Prva javna radijska oddaja v Hrvojih

SCENARIJ PRIREDITVE

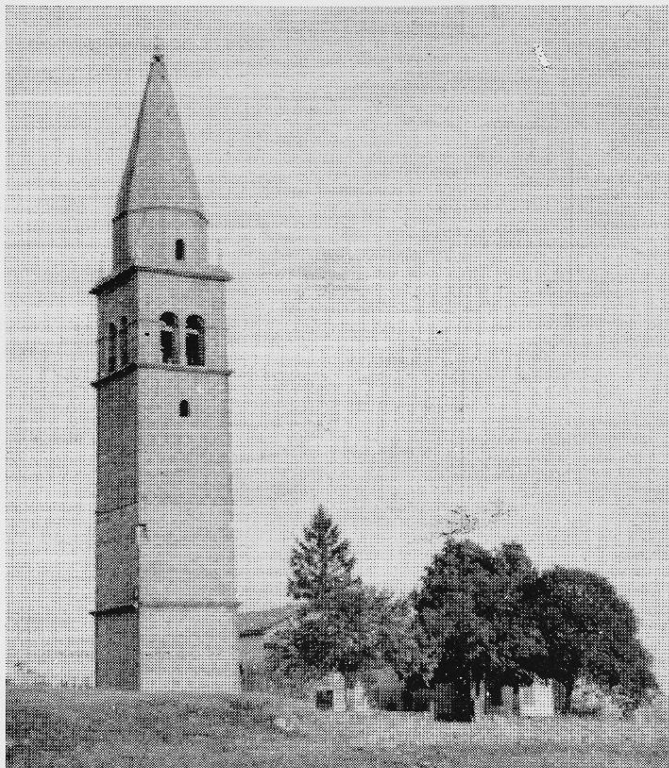
Avtor: Miloš Ivančič

Radio Koper, nedelja, 15. 9. 1969, ob 14.00

BOGDAN: Cenjeni gostje, spoštovane obiskovalke in obiskovalci, drage poslušalke in poslušalci pri radijskih sprejemnikih, prisrčen pozdrav v Hrvojih, obmejni vasici slovenske Istre, na prireditvi v čast ponovno rastočega topolovskega stolpa, nekoč, in upajmo kmalu spet, najvišjega zvonika v Istri. Pozdravljava vas Bogdan Kavrečič in naša mlada domača gostiteljica Samanta Ugrin, ki bova to prireditev vodila.

SAMANTA: Najlepši pozdrav v imenu vseh nas Istrijanov. Posebej iz srca pozdravljamo pesnika in akademika Cirila Zlobca in vse druge goste, ki ste prišli iz Kopa, s hrvaške strani Istre in Tržaškega.

TURAN V HRVOJIH

TOK SAN BEJA
od 1889.do 1984. leta

Spominska razglednica, ki so jo prejeli darovalci prispevkov za ponovno postavitev zvonika.

»Tok san beja, tok ću bet« – tako smo imenovali današnjo prireditelj, s katero hočemo ponosno pokazati, da naš turen ponovno raste in da se naša Istra prebujata. Naš zvonik, ki je bil ponos prebivalcev tega dela Istre, so pred več kot desetimi leti pogoste strele in pozabljene rane porušile do tal. Obležal je kot gomila kamenja, podobno kot številne hiše tukajšnjih vasi. Ob pomoči ljudi iz mesta pa so njegovi zidovi pred dnevi ponovno začeli rasti in če bomo zbrali še nekaj denarja, bodo prihodnje leto ponovno zazvonili njegovi uglašeni zvonovi.

BOGDAN: V pozdrav vsem, ki ste prišli k nam, bo sedaj prvi zaigral koprski pihalni orkester, ki je pod vodstvom Daria Pobege častno ponese našo glasbo že širom po svetu: predlani je osvojil naslov najboljšega evropskega mladinskega pihalnega orkestra, lani pa drugega na svetovnem nivoju.

Pihalni orkester Koper nam bo zaigral Istrski simfonični ples številka 2 avtorja Slavka Zaltića in v priredbi Josipa Jankovića, ki so se ga naučili posebej za to priložnost.

PIHALNI ORKESTER KOPER: ISTRSKI SINFONIČNI PLES ŠT. 2

SAMANTA: »Tok san beja, tok ću bet.«

BOGDAN: 'Takšen sem bil in takšen bom.' Tega ni rekel zvonik, ampak ponosni ljudje iz teh krajev, ki so se ob izdatni pomoči Mestne občine Koper lotili obnove topolovskega zvonika v Hrvojih. O tem pa predsednik sveta Krajevne skupnosti Gradin, Miro Kocjančič.

POZDRAV: MIRO KOCJANČIČ

BOGDAN: Ljudska pesem pravi, da se glas zvonov sliši v deveto vas, glas pesnika pa se sliši še veliko dlje. Čast mi je najaviti slavnostnega govornika, pesnika in podpredsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Cirila Zlobca.

GOVOR: CIRIL ZLOBEC

BOGDAN: Gospod Zlobec, najlepša hvala za vaše besede. Zdaj pa za daljši čas predajam mikrofona naši mladi gostiteljici Samanti, da nam predstavi domače in gostujoče pevce ter muzikante.

SAMANTA: Ob današnjem veselem praznovanju našega stolpa, ki ponovno raste, in našega topolovskega samnja, na katerem je spet veselo, bi vam radi pokazali, kako zapojemo in zaigramo, in vam poklonili vsaj košček našega največjega bogastva, to je naše domače ljudske kulture, ki

jo ponovno obujamo. Pred slabima dvema letoma smo z Radiom Koper, da bi spomnili na propadanje vasi Abitanti in vse naše Istre, po dolgih desetletjih zbrali skupaj prvi mali zborček. Danes so to že dobro znani Kantadorji, ki jih vodi Emil Zonta. Zapeli nam bodo dve pesmi: Pojmo mi na samanji in Serra matina – Črnica Sočerga.

PS KANTADORE, 2 PESMI

SAMANTA: Zvonovi pojejo po vsem svetu še kar podobno, zborovska grla že veliko bolj različno, najbolj pestra pa so najbrž glasbila. Tu v Istri imamo nekaj zelo značilnih, kot so šurle, meh, pive in sopele.

Na njih igrajo Emil Zonta, Luciano Kleva in Pietro Monaro. Istrski mužikante nam bodo danes predstavili violin, bajs in staro harmoniko plonerico ali triještino ... Zaigrali in zapeli pa nam bodo Šaltin in Štairo.

ISTRSKE MUŽIKANTE, 2 PESMI

SAMANTA: Naš 37 metrov in pol visok zvonik, ki je bil nekoč najvišji v Istri, se dviga na vzpetini nad Hrvoji, vendar je bil topolovski, to je od vasi z druge strani tega hriba, na katerem je skupno pokopališče topolovske fare. Z zvonikom pa je tako kot z lepim razgledom ali prijetnim zvokom, ki je od vseh, ki ga vidijo ali slišijo. Je tudi od vseh ostalih, ki so ga slišali ali videli z raznih koncev Istre in tudi s Krasa in iz Trsta. Bil je vedno od vseh ljudi, ki so njegov glas razumeli ne glede na jezik ali dialekt in tudi ne glede na meje.

Zato so prišli danes k nam na obisk pevci in muzikanti z vseh strani Istre. Prvi prihajajo pevci skupine Kornarija iz Buj, ki nam bodo zapeli dve pesmi: Plomin je lep grad in Soto il castello di Momiano.

(POZDRAVI ČERNAC.)

PS KORNARIJA, 2 PESMI

SAMANTA: Če so bili otroci lačni, a pri hiši ni bilo »muše«, so morale naše none tudi pet ur peš do Trsta, in to s polno košaro jajc ali fižola. Pravijo, da so z denarjem od fižola plačali zidarje tega zvonika. Nonoti pa so zavihali motiko na ramo in šli tam iskat delo. Ko so vmes postavili dve meji, ki sta prekinili poti do vsakodnevnega zaslužka, je marsikdo ostal kar tam. V velikem pristaniškem mestu je bilo vedno več dela in denarja, zato je bila tudi tam pesem bolj vesela in živahna kot tu v Istri.

Kako igrajo v Trstu, kjer po zvonu še vedno tolčeta Mikac in Jakec, pa nam bo pokazal mladi Denis Novato z Domja.

HARMONIKAR DENIS NOVATO, 2 SKLADBI ALI KRATEK VENČEK

SAMANTA: Kaj bi naša Istra brez tega, kar znajo povedati naše none? Koliko »štrig« in strahov pred sodobnim svetom so nam znale vbiti v glavo. Vendar ohranile so nam tudi veliko lepih pesmi in melodij. Med temi, ki znajo zapeti največ starih pesmi, so tudi Šavrinke iz Šupetra. Danes se nam bodo predstavile z dvema pesmicama: Šupetar je lepa vas in Mati mamca.

(POZDRAVI ENA OD ŠAVRINK.)

PS ŠAVRINKE, 2 PESMI

SAMANTA: Tudi v Buzet je segala slava našega turna, zato od tam prihaja pesnica Milena Draščič - Rušnjak z domačo pevsko skupino Pinguentum, ki bo zapela Buzejčanko in Senti el'martello.

MILENA DRAŠČIČ RUŠNJAK (POZDRAV) IN PS PINGUENTUM

SAMANTA: Tu v naših vaseh nas je ostalo zelo malo mladih. Večina se je preselila v mesta, kjer so dobili delo in stanovanja s tekočo vodo, električno in telefonom. Zato so pri nas na vasi za dolga leta plesi prav zamrli. Vendar tisti, ki so ostali v Koprju, jih niso pozabili. Zbrali so se v folklorni skupini Mandrač in obnovili stare plese naših nonotov. Drobec teh nam bodo predstavile plesalke, plesalci in muzikanti koprškega Mandrača.

FS MANDRAČ, ISTRSKI SPLET

SAMANTA: Hvala vsem, ki ste prišli z vseh vetrov, ki so nosili glas naših zvonov, vsem, ki bi jih radi ponovno slišali. Hvala za najlepše darilo, ki ste nam ga prinesli, delček svoje domače kulture. Tudi mi smo ponosni na svojo besedo, pesem, muziko in ples. Malo nas je ostalo, pogledajte: tu v Hrvojih so še trije starci, v sosednjem Topolovcu, ki je bila včasih ena izmed večjih vasi, jih je še sedem starih, v Abitantih so še trije, v Mučunigih že dolgo ni več nobenega, vas je prazna. Tam ne potrebujejo več zvonika. Vendar v drugih vaseh tu okoli Gradina in Gračišča je še nekaj otrok in vsi radi pojejo igrajo ali plešejo, mogoče pa bodo oni zapomnili te prazne hiše. In prav je, da tudi njim pustimo ta zvonik, zato nam ga pomagajte končati. Mi sami tega ne zmoremo. Pomagajte nam, da dokončno obnovimo ta zvonik, simbol Istre, ki se tudi tako kot zvonik dviguje iz ruševin.

Skupaj ohranimo to našo besedo, pesem in ples, ker to je naše največje bogastvo. Prisluhnite našim otrokom iz osnovne šole Gračišče.

UČENCI OSNOVNE ŠOLE GRAČIŠČE, PESMI IN PLESI, 7 MIN.

SAMANTA: To so bili naši otroci iz osnovne šole Gračišče. Dvajset malčkov nam je pod vodstvom Danijele Škergat - Toškan in Vesne Kumar zaigralo in zaplesalo venček domačih. Ti otroci in ta naša kultura so danes še edino, vendar pravo bogastvo.

BOGDAN: Hvala, Samanta, hvala, otroci in vsi ostali, hvala za vaše darilo. Da niste sami, je dokazala vsa Mestna občina Koper, ki je prispevala ogromno denarja, s katerim bo zvonik zrasel skoraj do vrha. Povejmo še enkrat: za ponovno postavitve zvonika potrebujemo 53 milijonov tolarjev, Mestna občina Koper je do sedaj dala 37 milijonov, kar je veliko, vendar za dokončanje potrebujemo še 15 milijonov. Verjamemo v solidarnost naših ljudi, podjetij, izseljencev in vseh, ki so nam že obljubili ali pa še bodo prispevali za ponovno postavitve najvišjega istrskega stolpa. Da se ga bo ponovno videlo in slišalo z vseh vetrov Istre, novega in trdnejšega kot kdaj koli prej, vendar z istim starim zvenom zvonov.

Tudi v mestu znajo vedno bolj ceniti naše vasi in kulturno dediščino; to potrjuje tudi Pihalni orkester Koper. 70 deklet in fantov, starih nekaj več ali manj kot sedemnajst let, nam bo pod vodstvom Daria Pobege ponovno dokazalo, da so na svojih turnejah doma in po svetu vedno najboljši, tudi zato, ker ohranjajo svoj domači glasbeni zaklad. Za konec našega snidenja nam bodo zaigrali splet starih istrskih plesov z naslovi: Istra, Dopaši iz Babičev in Dopaši iz Ospa, Stara polkica, Žužolinka, Starinska polka, Mafrina, valček in polka Kodi sem lani tancala, Setepaši, Cotiš, Sem plesala sem tancala, Mazolka, Stu ledi in Starinski marš.

Na svidenje s Pihalnim orkestrom Koper.

PIHALNI ORKESTER KOPER, SPLET ISTRSKIH PLESOV

BOGDAN: Spoštovana publika, naša prireditev je tako končna. Pripravili smo jo Odbor za obnovo hrvojskega stolpa pod vodstvom Milana Vergana, Odbor za prireditev pod vodstvom Cirila Koprivca, Miro Kocjančič in številni drugi prizadevni krajanji, organizator Emil Zonta, režiserka Darinka Koce, pisec teksta in scenarija Miloš Ivančič in tehnična ekipa Radia Koper. Vodila sva Samanta Ugrin in Bogdan Kavrečič.

Novi topolovski turn skozi veje in ruševine Hrvojev

»Tok san beja, tok san«

Druga javna radijska oddaja v Hrvojih

Scenarij prireditve

Avtor: Miloš Ivančič

Nedelja, 21. 9. 1997, ob 15.00

KANTADORJI IN ISTRSKI MUZIKANTI: TAMO DOLI POLI MORJA

BOGDAN: Cenjeni gostje, spoštovane obiskovalke in obiskovalci, drage poslušalke in poslušalci pri radijskih sprejemnikih, prisrčno pozdravljeni v Hrvojih, obmejni vasi slovenske Istre, na proslavitvi obnovljenega topolovskega stolpa, nekoč, in danes spet, najvišjega zvonika v Istri. Pozdravljava vas Bogdan Kavrečič in naša mlada domača gostiteljica Samanta Ugrin, ki mi bo pomagala voditi to slovesnost kar po domače.

SAMANTA: En pozdrav vsen od nas Istrijanov. Oš posebej iz srca pozdravljan vse naše goste iz vseh kraju iz Slovenije, iz hrvaške Istre ino iz Italije.

Vre prvje so nas pozdravele naše domače Kantadorje z Istrskeme mužekante s pesmco Tamo dole pole morja. Naš nov lep turn so pršle videt anka mužekante iz Rezije ino iz Beltincu iz Prekmurja.

»Tok san beja, tok ću bet« – tako smo rekle lane, ko smo začele zidat naš turn.

»Tok san beja, tok san« – rečemo ponosno danas. Tako smo dale ime anka naše fešte, s katero ćemo proslavet naš turn, ki je zrasu s kamja.

Naš zvonik, na katerega smo bile ponosne vse iz tega kraja Istre, oš posebej Topolovčani, Hrvojčani, Koromačani, Belvedurčani, Žrnjovčani ino Mučenižani, ino anka Škriličani, Dugobrčani ino uni s Kučibrega, so pred deseteme lete hitile dole strele. Ostal je en kup kamja, tako ku puno hiš tle okole. Mi smo to gledale, a same nismo mogle doste naredet. Tle nas je malo – naše vasi so oš zmeron na pu prazne. Njive so zapeščene – od kampanje ni šoldu, da bi lahko same tako kur enbot s šolde od fažula zazidale turn.

A našle so se može – tle ino u meste – ino naš turn je nazot zrasu.

Kopor je zrasu z našeme jude ino lepo je, da se sada anka ti jude vraćajo u svoje vasi.

Ku bi almeno za našo celo Istro lahko rekly: »Tok san beja, tok san.«

BOGDAN: 'Tak sem bil in takšen sem.' Za obnovo stolpa je skrbel poseben odbor župana Mestne občine Koper, ki je z velikim razumevanjem svojega okolja in ob velikem presenečenju marsikoga v slabih dveh letih od začetka priprav uresničil svojo nalogo: ponovno postaviti ta topolovski zvonik, tak, kot je bil nekoč. V imenu odbora in krajevne skupnosti bo o tem nekaj povedal in nas pozdravil predsednik Krajevne skupnosti Gradin in podpredsednik Odbora za obnovo stolpa, Miro Kocjančič.

POZDRAV: MIRO KOCJANČIČ

SAMANTA: Istrska zemlja rabe trdo roko ino puno pota – zna dat žalost ino vesevje. Take so anka istrske pesmi. Nekaj teh nan bojo zakantale naše Kantadorje.

Anka one so zrasle taku hitro kur naš turon. Dve lete nazot so se zbrale, ko smo pripravjale odajo o Abetanteh, sa jeh pozna cela Istra i pu Slovenije.

Danas ćejo kantat pod vodstvom Emila Zonta skep z Istrskeme mužekante, v katerih igrajo anka Lučano Kleva ino Pietro Monaro. Njihove inštrumente vre poznate: to so šurle, sopele, meh, bajs, vijulin in plonarca. Zaigrali ino zakantali bojo Storo ji je lepi vrt ino Bela Bruneta.

ISTRSKI MUZIKANTI IN KANTADORJI

BOGDAN: Koprski župani pogosto in radi prihajajo v naše kraje, saj mesto in vasi živijo skupaj, kar je, povejmo še enkrat, dokazala tudi gradnja tega zvonika. Pred mikrofonom pozdravljamo županjo Mestne občine Koper, gospo Ireno Fister.

POZDRAV: ŽUPANJA IRENA FISTER

SAMANTA: Istra ima hribe ino puno kamenja, Prekmurje je ravno ino ima dobro zemjo. Tu so dva različna kraja, ki imajo svojo kulturo ino nekaj skupnega: obadva so odprta v svet – Istra preko morja, Prekmurje preko rek ino ene velike ravnine kur naše murje.

Naš turn si je pršla pogledat in se z name poveselet anka Marko banda iz Beltincu: to so Samo Bunda z vijolinom, Andi Sobočan s cimballi, Slavko Petek s kontrabasom, Boštjan Rous s klarinetom ino Tomi Rauh s

violo, ki nan čéjo zajegrat ino zakantat njihove ljudske. Skup igrajo vre sedon let. Igrajo prekmursko etno glasbo, u katereh je najveć plesneh motivov.

In kaj bomo čule: Zrelo je žito, Gorički čardaš, Šouštarska, Po bükovju ino uno, ki jo anka tle prnas vsak otrok zna – Marko skače.

MARKO BANDA

BOGDAN: Nekje s pol poti med Prekmurjem in Istro, iz Ljubljane, kjer se žal našega turna ne vidi in ne sliši, vendar se je o njem že marsikaj zvedelo, pa prihaja slavnostni govornik. Spoštovana publika, besedo ima član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, doktor Matjaž Kmecl.

MATJAŽ KMECEL

SAMANTA: Naš nov turn be rade vidle anka mužekante folklorne skupine Val Resia. Anka u Rezeje je blo težko živet. Taku kur tle u Istre, imajo anka one njihovo bogastvo – to je muzika.

Prnjeh so doma dva inštrumenta – violina, ki ji rečejo citira, ino mali kontrabas, ki mu rečejo bukula. Nihova mužika je tašno bogastvo, da ga nima vsak kraj. Ta glavna je zmeron citira, ki jo igrajo samo moške, bunkula je od zat – na njo igrajo žene ino otroce.

Citiraše Giuseppe Kostanza ino Paolo Valente ino bunkulašica Cinzia Di Biasio nam bodo zaigrali štiri pesme: Ta Ukawa, Dopo štigla, Ta pod Klanjcewa in Lipa ma Marica. Poslušajmo jeh.

SKUPINA IZ REZIJE

SAMANTA: Oš embot hvala vsen, ki ste nan pomagale naredet naš turn takega, kur je bil embot. Oš lepše je sada – več štabel!

Da bi bilo tako anka z našo Istro, kamor se počase vraćajo jude.

V Hrvojeh jih je blo lane štire, danas jih je sedon – jušto prejšnjo nedejo smo imele u tej crekve dva krsta, kar nismo imele vre puno let. U Topolovce je blo 14, danas jih je dvajsetinoštiri.

Z našen turnon se vraća anka naše živjenje.

BOGDAN: Spoštovana publika, naša slovesnost je pri kraju in pri zadnjem slovesnem dejanju. Predno pa se ponosno oglasijo stari topolovski zvonovi na novem turnu in oznanijo, da se v te kraje vraća veselje, moramo opraviti še blagoslovitev in uradno otvoritev turna. Stolp bo blagoslovil

koprski škof, gospod Metod Pirih. Za njim pa bo slavnostni trak prerezala županja Mestne občine Koper, Irena Fister, v spremstvu predsednika gradbenega odbora, Milana Vergana, in predsednika Krajevne skupnosti Gradin, Mira Kocjančiča.

SLEDI: BLAGOSLOVITEV: ŠKOF METOD PIRIH

URADNA OTVORITEV – REZANJE TRAKU

PRITRKAVANJE

Samanta: Jih čujeste? Tu so naši zgone. Na njih tučeta Marko Kocjančič in Silvin Šavle.

GODBA NA PIHALA IZ MAREZIG

BOGDAN: Z marežgansko godbo na pihala se poslavljam.

Spoštovana publika, naša osrednja prireditev ob otvoritvi topolovskega zvonika v Hrvojih je tako končna. Pripravili smo jo Odbor za obnovo stolpa pod vodstvom Milana Vergana, Odbor za prireditev pod vodstvom Cirila Koprivca, Krajevna skupnost Gradin, Zveza kulturnih organizacij Koper, pisec teksta in scenarija Miloš Ivančič, glasbeni urednik Emil Zonta in tehnična ekipa Radia Koper. Vodila sva Samanta Ugrin in Bogdan Kavrečič.

Podjetni Gracijan Perič, ki se je preselil k morju, se je odločil, da se vrne v Abitante, in čudovito obnovil družinsko domačijo Grundali. Nato jo je tudi napolnil z obiskovalci. (Foto: Mavricij Katarinčič)

P. S.:

V tiskani knjigi z istim naslov, ki je izšla že leta 2014 in bila objavljena tudi na nekaterih spletnih mestih, sem napisal:

Dvajset let je minilo od našega velikega javnega opozorila na propadanje vasi v zaledju Istre, a miselnost vodilnih ljudi na Obali, to je na urbanem delu slovenske Istre, se ni spremenila, njihov odnos do propadajočega podeželja, spoštovanja kulture, iz katere smo zrasli, se je kvečjemu še poslabšal. Če so takrat razmišljali, da bi pustili Abitante, da popolnoma propadejo in preselijo ljudi v sosednjo vas, pa danes razmišljajo, da bi v samem mestu Koper postavili v nebo vpijočo stolpnico, v katero bi lahko naselili več ljudi, kot jih je v času razcveta našega podeželja živelo v vseh vaseh koprskega zaledja.

Če pred dvajsetimi leti ni bilo denarja za cesto do Abitantov, pa sedaj na Mestni občini Koper ob vsem zapravljanju denarja za projekte, potovanja po svetu, uvožene palme in podobno niso našli niti ficka za pomoč pri izdaji te knjige. Pa ne gre za knjigo, ampak za opozorilo na naše vasi, na domove naših prednikov, ki propadajo, na našo kulturno krajino in identiteto, ki bo prej ali slej ponovno vir življenja našim potomcem. Če pa teh ne bo, pa vsaj novim priseljencem, ki bodo to našo naravo bolj spoštovali, kot jo mi. Se je pa takrat dalo dobiti denar za obnovo stolpa v Hrvojih. Očitno so »obeliski« vseh ljudem na oblasti, postavljali so si jih že faraoni ... Postavljali so jih njihovi podložniki, nekoč, ker so morali, danes pa, ker so neumni.

Mogoče pa bodo tisti v nebo štrleči koprski stolp poimenovali po Abitantih ali pa po topolovskem turnu, ki so mu rekli Fižolovka. Tudi Zanigrad, zadnji grad našega razuma, zveni zelo lepo.

Sedaj ob objavi te e-knjige leta 2023 dodajam, da so Abitanti še vedno taki, kot so bili takrat, ko sem delal prvo reportažo in nato napisal o njih prvo knjigo, z eno samo življenjsko razliko, da so ta stari odšli, a da se je ena mlada družina vendarle vrnila v dom svojih prednikov. Žal velja pregovor, da ena sama lastovka še ne prinese pomladi.

Vsebina

Abitanti so v Istri.....	4
Možje se zbirajo	25
Priprave.....	33
»Kantali« smo veselo.....	35
Abitanti so v Kopru	48
Vrnimo se v Zanigrad	51
»Tok san beja«	59
Čakajo nas še.....	63
Scenariji nekaterih JRO v Istri.....	73
Abitanti so v Istri II.....	73
Vrnimo se v Zanigrad	81
»Tok san beja, tok ću bet«	85
»Tok san beja, tok san«	92
P. S.:	97

KOLOFON SPLETNE IZDAJE

ABITANTI SO V ISTRI

Besedilo: Miloš Ivančič

Oblikovanje: Miloš Ivančič

Fotografije: Miloš Ivančič (razen označeno)

Lektura: Ana Jurkovič

Samozaložba

Koper, 2023

Tiskana publikacija je izšla leta 2014.

Zapis CIP

Kataložni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani

[COBISS.SI](https://nuk.uz.zg.si/cobiss/si/)-ID [177694723](https://nuk.uz.zg.si/cobiss/si/177694723)

ISBN 978-961-07-1896-3 (PDF)

O avtorju

Miloš Ivančič je Koprčan, po rodu je iz Osapske doline, rojen pa je bil leta 1948 v Trstu. Študiral je na FSPN v Ljubljani, kjer si je pridobil naslov univ. dipl. novinar. Kot študent se je preživiljal s pisanjem za razne časopise, delom na Radiu Koper in RTV Ljubljana. Sodeloval je tudi pri nastajanju Radia Študent. Diplomiral je na temo Radio Koper - Capodistria, kjer je bil tudi zaposlen do upokojitve. Na radiu je opravljal najzahtevnejša novinarska in uredniška dela. Kot odgovorni urednik je na novo postavil slovenski program kot obmejni in manjšinski, izpeljal ločitev valov, vpeljal kontaktne in v živo vodene oddaje, programsko postavil Studio Nova Gorica in razvil sodelovanje z Radiem Trst. Program je vodil tudi v času osamosvajanja in slovenske vojne in ga nato leta 1992 podaljšal v celodnevnega.

Miloš Ivančič je kot radijski novinar poleg urejanja in vodenja pripravil veliko intervjujev, reportaž in drugih oddaj trajne vrednosti, kot so Primorski kraji in ljudje ter Slovenci ob meji. S svojimi oddajami je odkrival posebnosti primorskega prostora, ki ga je razdelila meja, krivice, ki se godijo Slovencem v Italiji, pa tudi zanimive in manj znane zgodbe, ki so zaznamovale zgodovino teh krajev. Serije oddaj govorijo o vojnih dogodkih med NOB in slovensko osamosvojitveno vojno, o primorskih beguncih, fojbah, zgodovini radia, računalništvu ipd.

V mladosti je pisal pesmi in zapisoval ljudsko izročilo, kasneje pa življenjske zgodbe in izdal razne publikacije – med temi omenimo pesniško zbirko Črne češnje, literarnozgodovinsko novinarsko zgodbo Peruti tržaškega aborigina, Lebič: zgodbe pozabljenega eksodusa, Roža Osapska: zgodba zgodb iz Osapske doline, Fojba laži, Primorska dežela in Ko so v Gabrovici zorele češnje, Prekomorci: Zgodbe o odisejadi Primorcev in Istranov. Na spletu in v pripravi za izdajo pa ima še več del.

Več lahko preberete na <http://freeweb.t-2.net/okno/>.